

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ HUKUK BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZEL FİNANS KURUMLARININ VERGİLENDİRİLMESİ

Fahri ÖZTOP

Danışmanı

Doç. Dr. Zeynep ARIKAN

2006

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum.”**Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Fahri ÖZTOP

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Fahri ÖZTOP
Anabilim Dalı : Maliye
Programı : Mali Hukuk
Tez Konusu : Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.

Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.
Tezin basımı gerekliliği yoktur.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖZET
Tezli Yüksek Lisans Projesi
Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi
Fahri ÖZTOP

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Maliye Anabilim dalı
Mali Hukuk Programı

İnsanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan ödünleşme, ilk anda kişiler arası olurken daha sonraları kurumlaşmış ve bankaların bir fonksiyonu, hatta en önemli bir fonksiyonu halini almıştır. Bugünkü bankacılık müessesesinin temelleri, paranın îcâdıyla atılmıştır. İlk dönemlerde insanlığa hizmet maksadıyla ortaya çıkan bankalar, daha sonraları bütün dinlerce yasaklanmış olan fâizi bünyelerine almakla asıl maksatlarından uzaklaşmışlardır.

Geleneksel bankaların faizle iştilal etmeleri Müslümanları alternatif faizsiz banka modelleri araştırmaya sevk etmiştir. Dünya genelinde 1955’li yıllarda ortaya atılan bu fikir planı 1960’lı yıllarda uygulamaya geçmiştir. İslam dünyasındaki bu gelişmeler Türkiye’de de etkisini göstermiş ilk Özel Finans Kurumu 1983 yılında kurulmuştur.

Özel Finans Kurumları, diğer bankalar gibi fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri yapmaktadırlar. Özel Finans Kurumları söz konusu bu işlemleri İslami şartlara uygun, özellikle ticari faaliyetlerde bulunarak, kendine has yöntemlerle faize bulaşmadan gerçekleştirmektedirler.

Bu tür faizsiz bankacılık işlemi yapan kurumların kurulmasıyla faizli bankalardan uzak duran Müslüman halkın elinde atıl halde bulunan paralar ekonomiye kazandırılmaktadır

Anahtar Kelimeler: 1-Özel Finans Kurumu 2- Faizsiz Bankacılık
3- İnsanlık(İnsanoğlu) 4- Geleneksel Bankacılık

ABSTRACT
Master Degree Research
Taxation of Special Finance House
Fahri ÖZTOP

Dokuz Eylul University
Institute Of Social Sciences
Public Finance Main Branch
Fiscallaw Programme

Loaning of which roots reaches to the beginning of the history of mankind, firstly occurred among individuals, and later it became an institution and it also became a structure of a bank, or the most basic structure of a bank. Today's essentials of banks came to exist with the invention of money. Founded to serve people in earlier periods of time they established, the banks went out of their main purpose as they get the interest, which was banned by all religion systems, in their structure.

When traditional banks had the interest in their structure, this forced Muslims to look for alternative bank models out of interest. This idea was introduced in mid 1950s around the world and applied in 1960s. These developments in World of Islam showed an effect in Turkey and first special finance house was established in 1983.

The Special Finance house, like banks, have their activities as collecting and distributing funds. Special Finance House execute these activities, especially, in commerce, in rules of Islam with no interest.

As this type of Islamic banking , money which was in the hands of Muslim people who abstain from banks that operate interest in their activities, gained in economy.

Key World: 1- Special Finance House 2- Islamic Banking 3-Mankind
4- Traditional banks

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
A.Ş.	Anonim Şirket
BKK	Bakanlar Kurulu Kararnâmesi
BSMV	Banka Sigorta Muamele Vergisi
DESİYAB	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DVK	Damga Vergisi Kanunu
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
h.	Hicri
KDV	Katma Değer Vergisi
KGV	Kambiyo Gider Vergisi
KHK	Kanun Hükmünde Kararnâme
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
K/Z	Kâr / Zarar
MB	Merkez Bankası
MK	Medeni Kanun
ÖFK	Özel Finans Kurumları
PTT	Posta Telefon Telgraf
RG	Resmî Gazete
Tb	Tebliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
USD	United States Dollar
vb.	ve benzerleri
VUK	Vergi Usul Kanunu
Yay.	Yayınları

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan ödünleşme, ilk anda kişiler arası olurken daha sonraları kurumlaşmış ve bankaların bir fonksiyonu, hatta en önemli bir fonksiyonu halini almıştır. İlk zamanlar kişiler arası ödünleşmeye yardımcı olan bankalar daha sonraları fonksiyonlarını artırmışlardır. Günümüzde ise önemleri daha da artmış, iktisadi hayatımızın bir parçası halini almışlardır. Çünkü bankalar klasik faaliyetleri olarak sayabileceğimiz, fon toplama ve fon kullandırmanın yanı sıra ödemelere aracılık etmekten tutunda iktisadi politikaların uygulanmasına kadar çeşitli sahalara el atmışlardır.

Banka deyince akla ilk gelen şey faiz olmaktadır. Öyle ki, toplumu büyük bir bölümünde adeta banka kelimesi ile faiz kelimesi özdeşleşmiştir. Klasik banka denince mevduat toplayıp, faiz veren, buna karşılık da kredi verip faiz alan kurumlar akla gelmektedir. Halbuki son zamanlarda kendisinden oldukça çok bahsettiren, faizsiz bankalar, faizle bankalar arasında ki bu kadar sıkı ilgiyi kaldırmaktadırlar.

Faizin haram kılınması, Müslümanların önemli bir kısmının faizden ve faizli bankalardan uzak durmaları sonucunu doğurmuştur. Bu durum özellikle İslam ülkelerinde, iktisadi hayatın önemli unsurlarından sayılan bankacılığın gelişmesini engellemiş, küçük meblağlar halindeki tasarrufların, yastık altında, ekonominin hizmetinden yoksun bir halde kalmasını sonucunu doğurmuştur. Kalkınmanın yatırımı, yatırımın yüksek meblağlarda sermayeyi gerektiği, sermayenin ise ancak bankalar aracılığıyla bir araya getirilebildiği gerçeğini gören İslam düşünürleri faiz dışında başka yöntemlerle sermaye tedariki işlemini yerine getirecek farklı bir bankacılık düşüncesini gündeme getirmişlerdir. Faizsiz bankacılığın hızla gelişip yaygınlaşması, bütün dünyada faiz dışındaki sermaye tedariki yöntemleriyle ilgilenmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece bankalar, faizli ve faizsiz olarak ikiye ayrılmıştır. Faizli bankalar kredi sistemine göre çalışırken, faizsiz bankalar ortaklık sistemi yöntemine göre çalışmak üzere kurulmuşlardır.

Ülkemizde Faizsiz bankacılık Özel Finans Kurumları adı altında toplanmıştır. Bu konudaki ilk somut adım 1983 yılında çıkarılan Bakanlar kurulu kararı ile alınmış olup son 21 yılda Türk çağdaş bankacılık sistemine yeni bir boyut, yeni bir alternatif finans sistemi kazandırmıştır.

Özel Finans kurumları klasik bankacılıktan farklı olarak kar/zarar esasına göre fon toplamakta bunun karşılığında tasarruf sahibine (ana para dahil) önceden belirlenmiş sabit bir gelir taahhüdünde bulunmamaktadır. Dağıtılan gelir fonların ticari faaliyetlerde bulunarak oluşan karlılık durumuna göre değişkenlik göstermektedir.

Özel Finans Kurumları, finansman ve bankacılık işlemlerini icra eden anonim şirketlerdir. Özel Finans Kurumları, İslam ülkelerinde uygulanan bankacılık sisteminin Türkiye'deki uzantısıdır. Batı dünyasında mevduat ve faize dayalı bankacılık sistemi İslam ülkelerinde fazla itibar görmemiş ve bu nedenle İslam felsefesine uygun yeni bir bankacılık sistemi gelişmiştir. Sistemin amacı; bu ülkelerde ve Türkiye'de yaşayan insanların tasarruflarını ekonomiye çekebilmek ve atıl kaynakları harekete geçirebilmektir.

Bu noktadan hareketle ele alınan tezimizin hazırlanma amacında; söz konusu Özel Finans Kurumlarının Türk ekonomisi, dolayısıyla Türk mali sistemi içindeki yerini ve bağlı olduğu mevzuatı tesbit etmek, ekonomiye finansman desteği sağlamakla birlikte topladığı kaynaklarla vergi sistemimize aktardığı değerlerin önemi ve özelliğini vurgulamaktır.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX

GİRİŞ

FİNANS KAVRAMI VE İLGİLİ KURUMLAR

I. FİNANS KAVRAMI	1
II.FİNANS KURUMLARI (FİNANSAL ARACILAR)	1
A. Tanımı	1
B. Fonksiyonları	2
C. Çeşitleri	2
1.Fâizli Finans Kurumları	3
a. Kaydî Para Üreten Finans Kurumları (Ticarî Bankalar)	3
(1)Bankacılığın Tanımı ve Tarihi Gelişimi	3
(2) Temel Faaliyetleri	4
b. Kaydî Para Üretmeyen Finans Kurumları	5
(1) Yatırım Bankaları	5
(2) Finansman ve Yatırım Şirketleri	6
(3) Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Sigorta Şirketleri	6
2.Kâr ve Zarar Ortaklığı Esasına Dayalı Finans Kurumları	6
a. Risk Sermayesi (Venture Capital)	7
b. Özel Finans Kurumları	8

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA İSLAM BANKACILIĞI

I. İSLAM BANKACILIĞI'NIN TANIMI VE TARİHÇESİ	9
A. Tanımı	9
B. Tarihçesi	12
C. Kuruluş Sebepleri	12
1. Dinî Sebepler	12
2. İktisadî Sebepler	13
II. FAALİYETLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME	14
A. Fon Toplama Metodları	14
1. Cârî Hesaplar	14
2. Katılma Hesapları	15
B. Fon Kullandırma Metodları	16
1. Cari Hesaplarda Biriken Fonların Kullanımı	16
2. Katılım Hesaplarında Biriken Fonların Kullanımı	
16 a. Mudâraba (Emek-Sermaye Ortaklığı)	17
b. Müşâreke (Sermaye Ortaklığı)	18
(1) Normal Müşareke	19
(2) Müşâreke-i Mütênâkîsa (Azalan Ortaklık)	19
c. Muzâraa ve Müsâkaat	19
d. Murâbaha (Alım-Satım)	20
e. Finansal Kiralama (.Leasing)	
20	
(1) Normal Kiralama	21
(2) Mülkiyetin Devriyle Sonuçlanan Kiralama	21
f. Karz-ı Hasen	21
C. Diğer Bankacılık Hizmetleri	21
1. Kasa Kiraya Verme	22
2. Havale ve Transfer İşlemleri Yapma	22
3. Teminat Mektubu	22

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE
İSLAMİ BANKACILIK UYGULAMALARI

I. DÜNYADA ÖZEL FİNANS KURUMU (İSLAMİ BANKACILIK UYGULAMALARI)	23
A. Avrupa	23
1. Lüksemburg	23
2. Danimarka	23
B. Asya	24
1. Suudi Arabistan	24
2. İran	25
3. Kuveyt	26
4. Birleşik Arap Emirlikleri	27
5. Pakistan	27
6. Ürdün	28
C. Afrika	29
1.Mısır	29
2.Sudan	30
D. Uzakdoğu	31
1. Malezya	31
2.Bangladeş	32
E. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	32
II. TÜRKİYEDE ÖZEL FİNANS KURUMLARI VE İSLAMİ BANKACILIK UYGULAMALARI	33
A. Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve Katılım Bankası Oluşumu	35
1. 5411 Sayılı Yeni Bankacılık Kanunu ve Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankası Olarak Değişimi	36
2. Türkiye Özel Finans Kurumlarının Sektördeki Yeri	38
3. Güçlü ve Zayıf Analizi	40
a. Güçlü Yönleri	40
b. Zayıf Yönleri	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÖZEL FİNANS KURUMLARININ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

I. VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ	43
II. KURUMLAR VERGİSİ	45
A. Matrah	47
B. Oran	48
C. Beyan ve Ödeme	49
III. GEÇİCİ VERGİ	49
IV. BANKA VE SİGORTA MUAMELE VERGİSİ	50
A. Vergiyi Doğuran Olay ve Mükellefiyet	51
B. Matrah	52
C. Oran	52
D. Beyan ve Ödeme	53
E. Banka ve Sigorta Muamele Vergisinde İstisnalar	53
V. KATMA DEĞER VE VERGİSİ	54
A. Verginin Konusu	55
B. Vergiyi Doğuran Olay ve Mükellefiyet	56
VI. DAMGA VERGİSİ	57
A. Verginin Konusu, Vergiyi Doğuran Olay ve Mükellefiyet	57
B. Matrah ve Nispet	58
C. Ödeme ve Ödeme Şekilleri	60
VII. DİĞER VERGİ, RESİM VE HARÇLAR	61
A. Kambiyo Gider Vergisi	61
B. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF)	61
C. Diğer Vergi Resim ve Harçlarla İlgili Yükümlülükler	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
VERGİ SORUMLUSU OLARAK ÖZEL FİNANS KURUMLARI

I.VERGİ SORUMLUSU	64
A. Gelir Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları	65

1. Türk Lirası Kar ve Zarara Katılma Hesapları Kar paylarından Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	66
2. Döviz Kar ve Zarar Katılma Hesapları Kar Paylarından Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	67
3. Serbest Meslek Kazançlarından Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	67
4. Çiftçilere Ödenen Zirai Mahsul ve Hizmet Bedellerinden Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	68
5. Gayrimenkul Kiralanması Karşılığı Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	68
6. Personellere Ödenen Ücretlerden Yapılan Gelir Vergisi Stopajı	69
7. Muhtasar Beyannamenin Verilmesi ve Yapılan Tevkifatların Ödenmesi	70
B. Veraset ve İntikal Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları	70
1. Veraset İntikal Vergisinin Konusu	70
2. Veraset ve İntikal Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay	70
3. Vergi Sorumluluğu	71
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	75

GİRİŞ

FİNANS KAVRAMI VE İLGİLİ KURUMLAR

I. FİNANS KAVRAMI:

Aslen Fransızca olan finans (*finance*) sözcüğü "bir girişim için gereken mali imkânı sağlamak",¹ ya da "bir iş için ayrılan para" anlamına gelir.² İktisatta ise daha çok "*finanse etmek* " veya "*finansman*" şeklinde kullanılır. "**Finansman** " ise: "istihsal (üretim) faaliyetinde bulunan iktisadî birimlerin - fert, işletme, devlet - istihsal (üretim) esnasında ihtiyaç duydukları sermayeyi temin etme",³ ya da "yatırım, üretim veya satış faaliyetlerinin tümünü birden yerine getirme işlemi"ne denir.⁴

Finansman işlemlerinin cereyan ettiği sisteme finansal sistem ya da finansal piyasa adı verilir. Fonksiyonu ise, ödünç verme ve ödünç almayı kolaylaştırmaktır.⁵

Finansal sistemin fonksiyonunu tam olarak îfa edebilmesi için, bir takım aracı kurumlara ihtiyaç vardır ki bunlara finans kurumları veya finansal araçlar adı verilir.

II. FİNANS KURUMLARI (FİNANSAL ARACILAR)

A.Tanımı:

¹ Sürûri Kocaimamoğlu, **Bankacılık Ansiklopedisi**, T.C.İş Bankası Kültür Yay. Doğuş Matbaası, Ankara, 1983, s. 199.

² **Türkçe Sözlük**, Milliyet Yayınları, Heyet, İstanbul, 1985

³ İbrahim Kanyılmaz, **İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri**, Ensar Neş-riyat, İstanbul, 1992, s. 25

⁴ Ömer Demir-Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1993.

⁵ İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1994, s. 43.

"Tasarruf sahipleri (bütçeleri fazlalık veren birimler) ile sermayeye ihtiyaç duyanlar (bütçeleri açık veren birimler) arasında finansman akımının gerçekleşmesine yardımcı olan bütün kanunî müesseselere" finans kurumu adı verilir.⁶ Söz konusu kurumlar, faaliyetlerini ya direkt olarak fon arzıyla ya da menkul kıymet alım-satımlarında aracılık etmek suretiyle gerçekleştirirler.⁷

B. Fonksiyonları:

Finans Kurumları, tasarrufla yatırım arasında bağlantı kurmak suretiyle çeşitli tasarrufları harekete geçirirler. Bu fonların, sayıları az, ancak fon ihtiyacı bulunan girişimcilere yönelmesini sağlar ve dolayısıyla iktisadî hayata müsbet yönde katkıda bulunurlar.⁸ Böylece tasarruf sahiplerinin paraları altın, arsa vb. sahalara yatırılmak suretiyle âtil halde kalması önlenmiş olur.⁹

Bu kurumlar, gerek hacimlerinin büyüklüğü gerekse bu konudaki uzmanlığın sağlamış olduğu avantajlar sayesinde portföylerini çeşitlendirme imkânına sahiptirler. Bu durum, onlara, kredi riskini azaltabilme ve uygun şekilde dağıtabilme imkânı verir. Böylece finansal araçlar, âtil kaynakların en kısa zamanda, en düşük mâliyetle ülke ekonomisinin emrine verilmesini sağlamak gibi son derece önemli bir rolü üstlenmiş olurlar.¹⁰

C. Çeşitleri:

Finans Kuruluşları, bir çok ortak noktalarının olmalarına ve temelde aynı işlevi yerine getirmelerine rağmen, aralarında yine de bazı farklılıklar vardır.¹¹ Bu sebeple bazı kriterlerden hareketle finans kuruluşları esas çeşitli şekilde sınıflandırılırlar.

Biz ise bu çalışmamızda finans kuruluşlarını fâizli muamelede bulunup bulunmamaları açısından inceleyeceğiz. Bu açıdan baktığımızda finans

⁶ Kanyılmaz, a.g.e. s. 47.

⁷ Mütteki Sezen, **Özel Finans Kurumlarının Bankacılık Hizmetleri Açısından Değerlendirilmesi**, (basılmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 1990, s. 5

⁸ **Büyük Ekonomi Ansiklopedisi**, Heyet, Sabah Yayıncılık, ?

⁹ Halil Dirimtekin-Tezer Öcal, **Para ve Banka**, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fak ültesi Ders Kitapları Yay. No: 321, Ankara, 1984, s. 166.

¹⁰ Sabri Orman, **Para, Faiz ve İslam**, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yay. İstanbul, 1992, s. 59.

kuruluşlarını iki gruba ayırmamız mümkündür: **Birincisi** faizli muamele yapan finans kuruluşları. **İkincisi** ise faizli muamelede bulunmayıp kâr ve zarar ortaklığı esasına göre çalışan finans kuruluşlarıdır. Faizli finans kuruluşları da kaydî para üretip üretmemeleri-ne göre iki gruba ayrılır.

1. Fâizli Finans Kurumları:

a. Kaydî Para Üreten Finans Kurumları (Ticarî Bankalar):

Banka sistemi içerisinde yer alan ve kaydî para üreten finans kuruluşları bu grubu oluşturur. Ülkemizde diğer bankacılık işlemlerine ilâveten kaydî para üretmek suretiyle müşterilerine satın alma gücü sağlama yetkisi sadece ticarî bankalara aittir.¹²

Ticarî bankalar; özsermayeleri, ihtiyatlar, tahvil ihracı ile sağlanan fonlar, Merkez Bankasından alınan krediler ve ürettikleri kaydî paralardan oluşan likiditelerini müteşebbislere kredi olarak verirler. Yapmış oldukları hizmetin karşılığı olarak ta faiz alırlar.¹³

(1) Bankacılığın Tanımı ve Tarihi Gelişimi:

Ufak değişikliklerle hemen tüm dünya dillerinde aynı şekilde kullanılan "**banka**" sözcüğü, İtalyanca, masa, sedir ve sıra anlamlarına "**banco**" dan geldiği tahmin Banka deyimini günlük hayatta çok kullanılmasına rağmen yaptığı işlemlerin çokluğu ve çeşitli nedenleri ile tam ve kesin tarifini bulmak mümkün değildir. Ancak bankayı; sermaye, para ve kredi ile ilgili her türlü işlemi yapan mali aracı kurum diye şekilde tanımlamak mümkündür.¹⁴

¹¹ Dirimtekin-Öcal, a.g.e. s.171.

¹² Orman, a.g.e. s. 12

¹³ Dirimtekin-Öcal, a.g.e. s. 70.

¹⁴ Servet Bayındır, **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, Rağbet Yay. İstanbul, 2005, s. 25

Bankacılığın çok eski (3000 yıl öncesine kadar uzanan) bir geçmişi vardır.¹⁵ Eski Yunanlıların bankacılığı Babil'lerle yaptıkları temaslar neticesinde öğrendikleri ileri sürülmektedir.¹⁶

Ortaçağda şehirlerin gelişmesi, dolayısıyla iktisadî hayatta meydana gelen hareketlilik ve Haçlı Seferlerinin zuhuru, paraların uzak memleketlere naklini zorunlu kılmış bunun üzerine batılı devletler para naklini gerçekleştirmek için bugünkü bankacılık kurumunun temellerini atmışlardır.¹⁷

Fransız ihtilali ve Napolyon savaşları devam ederken diğer taraftan sanayi devrimi de bütün hızıyla gelişmektedir. Sanayi devriminin getirdiği işbölümü ve kitle üretim imkânları, aynı zamanda işletmelerin kredi talebini yükseltir. Bu talebe paralel olarak da bankaların önemi arttı ve yeni yeni bankaların ortaya çıkmasına sebep olur.¹⁸ Bugün bankacılık İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Amerika'da çok ilerlemiştir.¹⁹

Bizde ise bankacılık faaliyetleri Tanzimatı müteâkiben birer yabancı banka olarak kurulan *İstanbul Bankası* (1847), *Bank-ı Osman-ı Şâhane* (1868) ile başlamış ve Cumhuriyetin Kuruluşu'ndan sonrada "*İş Bankası*", "*Sanayi ve Maadin Bankası*", "*Ziraat Bankası*" ve nihayet "*Merkez Bankası*" nı takip ederek günümüze ulaşmıştır.

(2) Temel Faaliyetleri:

Günümüz bankalarının faaliyetlerini başlıca üç ana grupta toplamak mümkündür.

- i) Mevduat toplama
- ii) Kredi verme
- iii) Bankacılık hizmetleri

¹⁵ Kocaimamoğlu, a.g.e. s. 69.

¹⁶ Orhan Oğuz, **İktisada Giriş, Temel Kavramlar ve Prensipler**, İstanbul, 1992, s. 204

¹⁷ **Büyük Ekonomi Ansiklopedisi**, Sabah Yayınları, ?

¹⁸ Mustafa Uçar, **Türkiye'de- Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Birimleri**, Fey Vakfı Yay. İstanbul ?, s. 18.

¹⁹ Oğuz, a.g.e. s. 205.

Bankalar tasarruf sahipleri tarafından vadesiz olarak yatırılan paraları, ya nakit kredi olarak ya da kaydî para olarak müşterilerine kullanırlar. Bankaların müşterilerine kaydî para kullandırmalarına "kaydî para üretimi" denir.

Bankalarda kaydî para üretimi şu şekilde olur: Ödemelerin büyük kısmı çeklerle ve bankalarda açılmış hesaplar arasında nakiller (havâle) suretiyle yapıldığından, banka, kredi tahsis etmiş olduğu müşterisine ya çek verir ya da ödemelerinde havâle imkânı tanır. Böylece müşterinin kredi olarak talep ettiği para, kasada kalmakta fakat aynı miktarda kaydî para üretilerek müşteriye satın alma gücü sağlanmış olmaktadır. Banka, söz konusu para, kasasında kaldığı müddetçe aynı paradan birkaç kez kaydî para üretme imkânına sahiptir. İşte bankaların yapmış oldukları bu muameleye kaydî para üretimi denir.

Bankaların kaydî para üretmeleri enflasyonun en önemli sebeplerinden birini teşkil eder.²⁰

Bankalar esas faaliyetleri olan mevduat toplama, kredi işlemleri yanında, gelişen ve giriftleşen ekonomik hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, birtakım parasal ve ekonomik hizmetleri de yine bir bedel karşılığında olmak üzere müşterilerine sunarlar.²¹

b. Kaydî Para Üretmeyen Finans Kurumları:

Banka sistemi dışında kalan, para üretmeyen fakat muamelerini fâize dayalı olarak yapan finans kuruluşları bu grubu oluştururlar. Banka dışı mâli araçları bankalardan ayıran en belirgin özellik kaydî para üretmemeleridir. Yani bu kuruluşlarda üzerine çek yazılan vadesiz mevduat hesapları açılmamaktadır.²²

(1) Yatırım Bankaları:

Özel ve kamu sektöründe yer alan, yatırımları finanse etmekle vazifelendirilen ve özel kanunlarla ihdas edilen bankalardır.²³ Bu bankalar,

²⁰ Abdulaziz Bayındır, **Banka** (yayınlanmamış makale), s. 14.

²¹ Turgut Sungur, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay. No: 177. Ankara, 1993, s. 2-3.

²² Parasız, a.g.e. s. 233.

²³ Kanyılmaz, a.g.e. , s. 51.

girişimcilerin yatırım sermayesi açığını gidererek onları endüstri dallarına yatırım yapmaya sevk eder ve dolayısıyla kalkınma sürecini olumlu yönde etkilerler.²⁴

Yatırım Bankaları, kaynaklarını yurt dışı mâli kuruluşlardan ve kanunlarla tespit edilen yurt içi kaynaklardan temin ederler. Dolayısıyla diğer ticari bankalar gibi mevduat toplamazlar ve kaydî para da üretmezler.

Yatırım bankaları düşük fâiz oranları ile temin ettikleri kaynakları iç piyasalarda daha yüksek oranlarda fâiz karşılığında kredi olarak verirler.

(2) Finansman ve Yatırım Şirketleri:

Finansman şirketleri işletmelerin ve devletin ihraç ettiği tahvilleri ve hisse senetlerini pazarlayan, aynı zamanda sermaye piyasasında işletmelere ve fertlere müşâvirlik yapan kurumlardır.

Yatırım şirketleri hem finansman şirketlerinin sermaye piyasasındaki aracılık hizmetlerini îfa etmekte hem de tasarruf sahiplerinden sağladıkları kaynakları yatırıma tahsis etmektedirler. Topladıkları likiditeler karşılığında tahvil ve hisse senedi gibi mâli aktifler üretirler.

Bu kurumların fâizli muamele yapan kuruluşlar içerisinde zikredilmesinin sebebi, fâiz ihtiva eden tahvillerin alım-satımında bulunmalarındandır. Yoksa asıl yapıları itibariyle gayri İslâmi bir yönleri yoktur.²⁵

(3) Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Sigorta Şirketleri

Finansal sistemde gönüllü özel tasarruflar yanında, zorunlu kamusal tasarruflar ve bunların oluşturduğu fonlar önemli bir yer işgal ederler.²⁶ Sosyal güvenlik kurumlarının büyük bir kısmı T.C.Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-kur ve özel sosyal güvenlik kurumları, vs. gibi kuruluşlardan meydana gelir.

²⁴ Parasız, a.g.e. , s. 233.

²⁵ Kanyılmaz, a.g.e s. 53

²⁶ Selahattin Tuncer, **Türkiye'de Sermaye Piyasası**, Okan Yay., İstanbul, 1985, s. 176.

²⁷Kanyılmaz, a.g.e., s. 52.

Özel sosyal güvenlik kurumları hariç diğer kurumların fonlarının büyük bir kısmı üyelerinden tahsil ettikleri zorunlu tasarruflardan oluşur. Bu tasarruflar finansal piyasada büyük bir fon arzının oluşmasına neden olurlar.²⁷

Söz konusu kurumlar, üyelerine karşı yükümlülükleri uzun süreli olduğu için, bilançolarının pasifinde yer alan kaynaklardan bir kısmını uzun vâdeli girişimlerin finansmanında kullanır, karşılığında faiz olarak gelir elde ederler. Böylece sosyal güvenlik kurumları asli görevleri yanında finansal aracılık vazifesi de yapmış olurlar.

2. Kâr ve zarar Ortaklığı Esasına Dayalı Finans Kurumları:

a. Risk Sermayesi (Venture Capital) :

Faizsiz finansman metodlarından biri de "*Risk Sermayesi Şirketleri*" nin sağladıkları kaynaklardır. "*Venture Capital*"; riskli işlere yatırılan sermaye olarak tanımlanmaktadır.²⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkıp dünyaya yayılan ve son yıllarda önemi giderek artan bir finansman yöntemi olan risk sermayesi, yüksek risk taşıyan fakat aynı zamanda yüksek kâr getiren yatırımlara yönelik olarak çalışan yüksek teknoloji şirketlerine toplanan ılımlı paraların yatırılması ile oluşan fonlara denir.

Risk sermayesi şirketi genel olarak emekli sandıkları, sigorta şirketleri, ticari bankalar, finansal kuruluşlar, büyük sermayedarlar ve yatırım bankalarından topladıkları fonları yüksek teknolojiye dayalı, yeni fikirleri, projeleri bulunan fakat sermayeye ihtiyacı olan şirketlerin finansmanında kullanır.

Kurum, yaptığı finansman desteği karşılığında girişimci şirket tarafından henüz yeni üretilmiş bulunan hisse senetlerini ucuza satın alır. Bu şirketler büyüyüp güçlenince hisse senetlerinin değeri de artar. Risk sermayesi şirketi bu

²⁸ Pars Tuğlacı,, **İngilizce -Türkçe İktisadî, Ticarî, Hukukî Terimler Sözlüğü**, s. 526

senetleri borsada yüksek fiyatla satar. Sonuçta elde ettiği kârı fon temin eden kuruluşla anlaşılan oranda paylaşır.²⁹

Risk sermayesi şirketleriyle İslamdaki mudarebe arasında büyük benzerlikler vardır. Risk sermayesi şirketi kamu ve özel sektörden topladığı sermayeyi, titizlikle seçeceği projelere yatırır. Buna göre iç içe çalışan üçlü bir şirket yapısı ortaya çıkar. Risk sermayesi şirketi mudarip (işletmeci), proje sahibi olan girişimci şirket alt mudarip (ikinci işletmeci) finansman sağlayan kamu veya özel sektörde sermaye sahibi durumundadır.

Günümüzde bir İslam bankası da, tasarruf sahiplerinin mevduatını toplamada mudarib (ticarete emeği ile ortak olan işletmeci), bu mevduatı mudarebe veya müşâreke (sermaye ortaklığı) yoluyla girişimcilere verirken sermaye sahibi (Rabbu'l-mal) durumundadır. Böyle bir ekonomik modelde girişimci yani alt veya ikinci mudarib desteklenir ve elde edilen kâr sözleşme esaslarına göre paylaşılır. Meydana gelebilecek zararı ise Mudarebede de risk sermayesinde de sermaye sahipleri katlanır. Proje üreten şirket, kendisi sermaye koymamışsa, meydana gelecek zarara sadece emeğinin karşılığını almamak sûretiyle katlanır.

Sonuç olarak , ekonomik bakımdan kalkınmış ülkeler yeni dünya düzeninde faizli kredilerin yerine, risk sermayesi yöntemine yönelmiş bulunmaktadır. Bu model İslam'ın asırlar önce uyguladığı emek-sermaye ortaklığın dan (Mudarebe) başka bir şey değildir.

İslam ülkelerinin bu öz değerlerine sahip çıkması ve pratiğe aktarmaları gerekir. Çünkü 21.yüzyılın paranın parayı doğurmayacağı, ancak paranın bir mübadele aracı olarak algılanacağı bir asır olması gerekir.³⁰

b. Özel Finans Kurumları:

Finansal piyasada tasarruf sahipleri ile müteşebbisler arasında mâlî aracılık hizmeti gören kurumlardan biri de "*Özel Finans Kurumları*" dır.

Daha önce bahsetmiş olduğumuz mâlî araçlar (*Venture Capital hariç*), faaliyetlerini büyük oranda fâiz esasına göre yaptıklarından, Dünya'daki İslâmî

²⁹ Murat Çizakça, **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 16

³⁰Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, İstanbul, 1993, s. 436-440.

gelişmelerin de etkisiyle son yıllarda bu tür kurumlara Türkiye'de de ihtiyaç duyulmuş ve 16 / 12/ 1983 Gün ve 83 / 7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla³¹ söz konusu kurumların te'sisine müsaade edilmiştir.

Bu kurumlar faaliyetlerini İslâm'ın belirlediği prensipler çerçevesinde yürüttüklerinden³² Türkiye haricinde, genelde "*İslâm Bankaları*" diye anılırlar. Memleketimizde ise hem diğer bankalardan ayrı olduklarını vurgulamak hem de bu kurumların da birer "*mâlî aracı*" olduğunu belirtmek için "*Özel Finans Kurumları*" adı verilmiştir.³³

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL ANLAMDA FAİZSİZ BANKACILIK

I. İSLAM BANKACILIĞININ (FAİZSİZ BANKACILIK) TANIMI VE TARİHÇESİ

A.Tanımı:

Banka; iktisadî ve ticari hayatta en çok kullanılan bir kelime olmasına rağmen, literatürde tam ve kesin bir tanım yapmaktan daima kaçınılmıştır. Zira bankalar iktisadî ve ticarî hayatta, para ve kredi işlemlerinde aracılık vazifesi görme yanında, birçok hizmetlerde de bulunurlar. Dolayısıyla hem bütün bu sahaları kapsayacak, hem de bankaları, aynı muameleyi yapan diğer şirket ve firmalardan ayıracak bir

³¹ Resmi Gazete, 19 Aralık 1983, Sayı: 18256

³² Uçar, a.g.e. s. 20.

³³ Ahmet Battal, **Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl: 1983, Sayı: 6, s. 372.

tarifin yapılması imkânsız denecek kadar güçtür.³⁴ Zaten şimdiye kadar çıkarılmış olan bankacılık yasaları da buna müsaade etmemektedir.³⁵

Geleneksel bankanın tanımında karşılaşılan zorluklar "İslam bankası" için de geçerlidir. Çünkü "İslami bankalar" da geleneksel bankalar gibi paranın yönetimi faaliyetini sürdürürler. Bunun sonucu olarak finansal kaynakları, alacak ünitelerinden (mûdîlerden) üretim aktivitelerini desteklemek için, dış finansa ihtiyaç duyan borç ünitelerine (firmalara, yatırımcılara, müteşebbislere) çekmeye çalışırlar.

Bu, İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasında ortak olan temel bir bankacılık faaliyetidir. Temel farklılıkları finansal kaynakları nasıl buldukları ve nasıl kullandıklarıdır.

Bilindiği gibi geleneksel bankalar bu tür faaliyetlerini faiz denilen ve önceden belirlenmiş bir ücret temelinde yerine getirirler. İslam da fâiz yasak olduğundan faiz esaslı bankacılık işlemleri İslami bankalara uymaz. İslâmî bankalar, banka müşteri arasındaki borçlu - alacaklı ilişkisini her iki tarafında bilançosu üzerinde işbirlikçi bir ilişkiye çevirir.³⁶

Böylece ilk akla gelen "İslâm bankası"nı "fâizsiz banka" diye tanımlamaktır. Fakat bu tanım İslâm bankasını tam olarak ifadeden uzaktır. Zira her İslam bankasına fâizsiz banka denilebileceği gibi, her fâizsiz bankaya İslam bankası denemez. Çünkü bankanın işlemlerinde fâize bulaşmaması demek onun tüm işlemlerini İslam'ın kurallarına göre yaptığını göstermez. Halbuki bir bankanın "İslâm bankası" olarak nitelenebilmesi için bütün işlemelerini İslâm'ın prensiplerine uygun olarak gerçekleştirmesi gerekir. Böylece İslâm bankasını "İslâm'ın koyduğu ve te'yid ettiği prensipler çerçevesinde banka işletmeciliği yapan kuruluş"³⁷ diye tanımlamamız mümkündür.

B.Tarihçesi:

Toplumun ihtiyaçları sınırsızdır. İlk çağlardan itibaren insanlar tükettiklerinden fazlasını üreterek ve ihtiyaç fazlalıklarını diğer ihtiyaçlarını

³⁴ Burhan Uluatan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Ankara 1957, s. 5

³⁵ Ali ERBAŞ, **Banka İşletmelerinde Faaliyet Denetimi ve Türk Uygulaması**, (basılmamış doktora tezi, İst. Üniv. Sos.Bilm. Enst.) İstanbul, 1985, s. 20.

³⁶ Mahmut Danacı, **İslâmî Finans Teknikleri, Uygulama Biçimleri Sorunları ve Çözüm Yolları**, (basılmamış doktra tezi İst. Üniv. Sos.Bilm. Enst.) İstanbul, 1992, s. 16.

karşlamak amacıyla takas aracı olarak kullanmışlardır. Paranın kullanılmaya başlanması ile ödünç para alma ve verme hususu ortaya çıkmış ve bundan sonraki aşamalarda banka ya da banka benzeri kurumlar ortaya çıkmıştır.

Faizsiz kredileşmenin tarihi insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanmaktadır. Çünkü ilk insanlar arasında ileride ödenmek üzere ödünçler alınıp verilmiştir. Bu ödünçler önceleri aynî iken, paranın îcadıyla nakdî olmuştur.

Bankacılığın tarihi gelişimine bakıldığında zaman görülecektir ki hemen hemen bütün kredi müesseseleri ilk kuruluşlarında fâizsiz olarak çalışmışlar, ya da fâizsiz çalışma amacıyla kurulmuşlardır.³⁸

M.Ö. 2123-2081 arasında Babil'de hüküm süren Hamurabi, birçok sahada olduğu gibi bankacılık alanında da ilk kaideleri te'sis eden hükümdarlardandır. Zira o, bu dönemde insanlar arasında cereyan eden ikraz işlemlerini düzenlemiş ve bu tür muamelelerin hangi kurallar çerçevesinde yapılması gerektiğini maddeler halinde ortaya koymuştu.

Babil'de bankacılık işlemleri ma'bedlerin tekelinde idi. Fakat bu durum uzun sürmedi. M.Ö. 600 yıllarından itibaren bankacılık faaliyetleri ticaretle meşgul olan zengin Yahudi ailelerinin eline geçti.

İslâm dünyasında ise fâiz'in yasak olmasının da etkisiyle, Müslümanlar arasındaki kredileşme faaliyetleri daha çok fertler arasında cereyan etmiş, bugünkü anlamda müesseseleşme görülmemiştir. Ancak İslam devletlerinin zayıf düştüğü anlarda fâize karşı etkili olunamadığı ve bilhassa Yahudiler tarafından bu anların istismar edildiği görülmüştür.

Bugünkü anlamda bankacılık müesseselerinin ilk örneğini, Osmanlı'nın kuruluş tarihinden itibaren sosyal ve iktisadi hayatta kendilerini ağırlıklı olarak hissettiren ahîlik teşkilatı oluşturur. Zira bu teşkilat, mensuplarından topladığı aidatlar, cezalar, bağışlar ve emanetlerden oluşan gelirleri ile "Orta Sandıkları" adıyla bir müessese oluşturmuştu. Bu sandıklarda toplanan paralar, sermayeye ihtiyacı olan insanlara fâizsiz kredi tahsisinde önemli role sahipti.³⁹

20.yüzyılın modern İslam bankacılığının temelleri ise 1940'lı yıllarda atıldı. Bu tarihlerde İslam ülkeleri siyasi istiklâllerini büyük oranda elde etmişler sıra iktisadî

³⁷ Cihangir Akın, **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul, 1986, s.110.

³⁸ UÇAR, a.g.e., s. 28.

anlamda bağımsızlıklarını kazanmaya gelmişti. Fakat bu dönemde dünyada iki tip iktisadi sistemin hakimiyeti söz konusu idi: Kapitalizm ve Sosyalizm. Her ikisi de birçok yönleriyle İslâm'ın temel ilkelerine aykırı unsurlar ihtiva ediyordu. Dolayısıyla Müslümanlar, Kapitalizmin çarklarından birini oluşturan geleneksel fâizli bankacılık müessesesini benimseyemezlerdi.

Bu düşünceden hareketle pek çok İslam alimi, İslâmî esaslara dayalı yeni bir sistemin arayışına koyuldular. Prof.Enver İkbâl Kreşî ve Prof. Mahmud Ahmed 1945 ve 1946' da bu faaliyetlerin ilk mahsullerini ortaya koydular.

1950'li yıllarda İslâm Bankacılığının fikir babası olarak tanınan Ahmed En-Neccar, fâizsiz bankacılık fikrini tekrar teklif etti ve Suûdi Arabistan Kralı Faysal'ın da yardımıyla 1963 yılında Mısır'ın Mît Gamt kasabasında deneme mahiyetinde ilk "İslâm Bankası"nı kurdu.

Kısa bir süre içerisinde halktan büyük rağbet gören bu banka, dört yıl gibi az bir sürede dokuz şube açtı ve bir milyona varan mûdiye hitap eder hale geldi. Fakat bu banka, birtakım siyasi mülâhazalarla 1970 yılında sosyalist Nasır tarafından kapatıldı.

Fâizsiz bankacılığının ilk denemesinden başarılı sonuç alınınca bütün İslam dünyasında bu tür bankacılığa yönelik faaliyetlere hız verildi.

1970 yılında İslâm Konferansı Teşkilatı'na mensup devletlerin Dışişleri Bakanlarının iştirâkiyle gerçekleştirilen "İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları Toplantısı"nda ilk adım olarak bir "İslâm Kalkınma Bankası"nın kurulmasına karar verildi. İslâm ülkelerindeki verimli projeleri finanse etmek, sosyal ve iktisadî altyapıyı geliştirme gayretlerine destek olmak, İslâm ülkelerine teknik yardım sağlamak gayesiyle Ağustos 1975'te "İslâm Kalkınma Bankası" kuruldu. Bunu Dubai İslâm Bankası, Mısır Faysal İslâm Bankası, Kuveyt Finance House, Bahreyn İslâm Bankası, Ürdün İslâm Bankası, Sudan İslâm Bankası, Milletlerarası İslâm Kalkınma Bankası ve Katar İslâm Bankasını da içine alan yeni bankalar takip etti. 1981 yılında Daru al- Meâlî İslâm kuruldu. Milletlerarası İslâm Bankalar Birliği Te'sis edildi. 1983 yılında Pakistan tamamen fâizsiz bir iktisadî sistemin tatbikatına geçti.

Batılı ülkeler ilk dönemlerde İslâm Bankalarına pek fazla ilgi göstermediler. Hatta bu tür bankacılığın dünyada tutunamayacağını ileri sürerek lâkayd davrandılar. Fakat durumun hiçte bekledikleri gibi netice vermediğini, aksine İslam ülkelerindeki tasarrufların büyük kısmının bu bankalarda toplanmağa başladığını görünce, ülkelerindeki Müslümanlara ait mevduatları kaybetme korkusuyla bu tür bankalara ilgi duymağa başladılar ve neticede faizsiz bankalar Batıda da hızlı bir şekilde yayılmağa başladı.⁴⁰

C. Kuruluş Sebepleri:

1. Dînî Sebepler:

Semavi olsun ya da olmasın hemen hemen bütün dinler insanların iktisâdî hayatı konusunda prensipler sevk etmişlerdir. Çözümlerin ayrıntıları farklı dahi olsa, adâleti ve hukûku sağlamayı, haksızlığı önlemeyi hedeflemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda, bazı ticârî faaliyetler adâletsiz olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Bunlardan biri de, çoğu zaman bir haksız kazanç niteliğinde kabul edilen fâiz uygulamalarıdır.⁴¹

Her şeyden önce fâizin haram olduğuna inanmamak kişinin islâmdan çıkmasına sebep teşkil eder. Ayrıca fâiz, insan ahlâkı üzerindeki olumsuz etkileri yanında ekonomik haksızlıklara da yol açar.

İşte İslam'ın bu özelliğinden dolayı Müslümanlar, 20. yüzyılın başlarından beri ülkelerinde yerleşen fâizli bankalarla ilişki içine girmekten daima kaçınmışlardır.

Bu durum, sermaye birikiminin bir ülke kalkınmasında oynadığı önemli rolü dikkate aldığımızda, geri kalmış İslam ülkelerinin kalkınamamalarının bir sebebi de anlaşılabilir. Bu hususta yapılması gereken, İslam ülkelerinde halkın sermaye oluşum sürecine katılmasını sağlamaktır.⁴² Bu da ancak dînî hükümlerle uyum sağlayabilecek finansman kurumlarının oluşturulması ile mümkün olur. İşte İslam bankacılığı bu yönü ile insanın dînî kaidelere uygun olarak ticârî hayatını devam ettirmesine yardım eden bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³

⁴⁰ Köprü "*Kara Para*": *Faiz, 'Sen çalış ben yiyeyim'* , Köprü, Aylık Dergi, Sayı.72, İstanbul, Mart 1984

⁴¹ Battal, a.g.e., s. 367.

⁴² İsmail Özsoy, *Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı*, Timaş Yay. İstanbul, 1987, s. 71

⁴³ Uçar, a.g.e., s. 24

2. İktisadî Sebepler:

İslam Bankacılığının doğuşunu hazırlayan ekonomik nedenlerin başında, İslam ülkelerinin petrol kaynaklarından 1970'li yıllarda sağladıkları büyük petrol gelirleri gelmektedir.

Özellikle petrol zengini ülkelerin 1970'li yıllarda ortaklaşa almış oldukları kararlar petrol ürünlerine zam yapmaları büyük meblağlarda petro-dolarların İslam ülkelerine akmasına neden oldu.⁴⁴ 1975 yılına kadar kısmen Lübnan ve Mısır bankalarında biriktirilen bu petro-dolarlar, Lübnan iç savaşının başlaması ve Mısır'ın arka arkaya savaşlara girmesiyle Batılı bankalara akmaya başladı. Bu durum Batılı devletlerin Müslümanların paralarını kendi siyasi ve iktisadî emelleri doğrultusunda kullanmalarına yol açtı.⁴⁵

İslâm ülkelerinden bir kısmının büyük meblağlara varan petro-dolarları Batılı bankalarda yatarken diğer tarafta petrolü olmamakla beraber, doğal kaynakları ve insan gücü olan fakat yeterli sermayeye sahip olmadıkları için bu kaynakları değerlendiremeyen İslam ülkeleri geri kalmışlık kısıncında kıvrınmakta idi.

Sermaye fazlası olan İslam ülkeleri ile sermaye açığı olan İslam ülkeleri arasında kurulacak bir işbirliğinin olumlu sonuçlar verebileceği düşüncesinden hareketle, İslâmî prensiplere göre faaliyet gösterecek uluslararası İslami bankacılık fikri ilk defa Suûdî Arabistan Kralı Faysal tarafından ortaya atıldı ve bu fikir 1974'te İslâm Kalkınma Bankası'nın kurulmasıyla meyvesini vermiş oldu.⁴⁶

Günümüz ticaret bankaları, kalkınma hedefine yönelik uzun süreli yatırım kredileri yerine ticari amaçlı kısa süreli kredileri yeğlemekte; bu tutum gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına bir engel oluşturmaktadır. İslam bankaları, kalkınma amacına yönelik yatırım projelerini finanse ederek, gelişmekte olan ülkelerdeki bir eksikliği giderebilir.

Faiz esasına göre çalışan bankalar, sanayi ve ticaretin ortakları olmadıklarından, öncelikle kendi çıkarlarını düşünmekte ve kredi verdikleri firmaların verimli çalışıp çalışmadığını gereği gibi denetlememekte ve

⁴⁴ Özsoy, a.g.e., s. 72.

⁴⁵ Servet Armağan, **Ana Hatlarıyla İslam Ekonomisi-1**, Timaş Yay., İstanbul, 1991, s. 49.

⁴⁶ Ömer Akgüç, **100 Soruda Türkiyede İslam Bankacılığı**, Gerçek Yay., İstanbul, 1989, s. 146

⁴⁷ Hayrettin KARAMAN, **İslamda Banka ve Sigorta** Nesil Yay., İstanbul, 1992, s. 54.

izleyememektedirler. Bu tutum, ülke ekonomisine zarar vermektedir. Buna karşı İslam bankaları, fonları daha çok ortaklık esasına göre kullanacaklarından, ülke ekonomisinin çıkarlarını göz önüne almak ve fon kullanımını denetlemek zorundadırlar.⁴⁷

I.FAALİYETLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME:

İslâm Bankalarının faaliyetlerini üç grupta toplamamız mümkündür: Fon toplama, fon kullandırma ve diğer bankacılık hizmetleri⁴⁸:

A. Fon Toplama Metodları:

Özel Finans Kurumları "*Cârî hesaplar*" diğeri "*Katılma hesapları*" olmak üzere iki tür hesapla fon toplayabilmektedirler.

1. Cârî Hesaplar:

Tüketim veya ticari amaçlı ihtiyaçları karşılayabilmek için ihtiyaç duyduklarında elleri altında bulunması ve tedâvüle hazır olması amacıyla sahipleri tarafından açılan hesaplardır. Bu tür hesaplarda kâr ve zarar söz konusu değildir.

Kısaca şöyle de tanımlana bilir; Gerçek veya tüzel kişiler tarafından açılan, istenildiği zaman tamamen veya kısmen geri çekilme özelliği taşıyan karşılığında faiz veya kar ödenmeyen hesaplara cari hesap adı verilir.⁴⁹

Carî hesapların karşılığı, geleneksel bankacılıkta vadesiz mevduattır. İslâm bankacılığı vadesiz mevduatı karz esaslarına göre kabul eder. Banka isterse bu parayı kullanabilir. Bundan dolayı mevduat sahibine bir pay ödenmez. Sahibi istediği an parasını çekebilir. Hesaptan para çekme, hesabın açıldığı para cinsinden olur. Bu hesap sahiplerine kurum tarafından her türlü bankacılık hizmetleri sağlanır ve fon kullanımında öncelik tanınır.⁵⁰

2. Katılma Hesapları:

⁴⁸ Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, İstanbul 1992, s.160

⁴⁹ Vural Günal, **Özel Finans Kurumları**, Ankara 1984, s.18.

⁵⁰ Faisal Finans Kurumu, **Tanıtım Broşürü**, s. 3.

Özel Finans Kurumu nezdinde “Kar ve Zarara Katılma Hesabı” akdi çerçevesinde açılan hesaplara “Katılma Hesabı” adı verilir. Tasarrufunu faizsiz bankalara yatırarak katılma hesabı açtıran kişi, vade sonunda ne miktarda kar payı alacağını önceden bilemez. Hatta zarara katılma yani ana parasını kısmen veya tamamen kaybetme ihtimali de vardır. Hesap açtırırken kurumun o güne kadar ki başarısına ve daha önce hesap sahiplerine ödediği kar payı miktarına bakarak tahmin yürütebilir.

Özel Finans Kurumları topladıkları mevduatları vadelerine göre 1 ay, 3 ay, 6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli olmak üzere gruplara ayırır ve benzer hesaplardan gelen paraların oluşturduğu havuza havuza aktarır; hesap sahibini, yatırdığı paranın miktar ve müddetine göre bu havuzun sonucuna ortak eder. Kurum, havuzdaki paranın tamamını bir bütün kabul edip uygun parçalara ayırarak ayrı ayrı muhasebeleştirir ve çeşitli ticari faaliyetlere yatırmak suretiyle işletir. Bankanın, bu hesapların işletilmesinden doğan kar ve zarardan alacağı pay, ilgili ülkenin yönetmelikleri çerçevesinde incelenir. Türkiye’de faizsiz bankacılık yapmak üzere kurulan Özel Finans Kurumlarının kardan alabileceği oran azami %20 dir. Dolayısıyla Özel Finans Kurumları işlettiği para ile kar etmişse ana parayı ve karın en az %80’ini havuza iade eder; %20’sini ise kar olarak kendisine alır. Vade sonu geldiğinde hesap sahibi başlangıçta ortak olduğu oranda havuzdaki paraya ortak olur; kar edilmişse bu orana göre kar payını alır. Hesap sahibi her zaman gerçek kar almayabilir; beklentisinin aksine düşük kar payı ya da zarar ile de karşılaşabilir.⁵¹

B. Fon Kullandırma Metodları:

1. Cârî Hesaplarda Biriken Fonların Kullanımı:

ÖFK. cârî hesaplarda biriken fonların asgari %10'luk kısmını nakit olarak kasada veya diğer ticarî bankalarda, %10'luk diğer kısmı da MB'nın belirleyeceği likit menkul değerler veya nakit cinsinden MB.'nda tutmak zorundadır.

Fonlardan geri kalanının (%80) %50'sini gerçek veya tüzel kişilere bir yıldan uzun vâdeli olarak, geri kalan kısmı ise en çok 12 aydan vadeli olarak ticarî işlerin finansmanında kullanırlar.⁵²

⁵¹ Bayındır, a.g.e, s. 58

⁵² HDTM. Tebliği, mad: 17.

İslâm bankaları cârî hesapları karz olarak kabul ettiklerinden, hesapların gerekli hareketliliğini sağlamak ve kolaylaştırmak için gerekli ayarlamaları yaptıktan sonra geri kalan paraları kendi öz sörmayelerine katarak mudâraibe ortaklığında kullanırlar. Karz olarak alınan para mâlik sıfatıyla mudâraibe akdinde kullandığından, diğer mudârabalarda banka ile mûdînin birlikte aldıkları kâr bu sefer banka tarafından tek başına alınır. Dolayısıyla cârî hesaplardan İslam bankaları yüksek miktarda gelir elde ederler.⁵³

Bankalar cârî hesaplardan bu şekilde faydalanırken, hesap sahiplerine hiçbir sûrette ek bir para ödememektedir. Ödediği takdirde fâiz olacaktır. Hesap sahipleri paralarını emniyetli bir ortamda muhafaza etmek ve bankanın sağladığı çek vs. hizmetleri değerlendirmek sûretiyle faydalanırlar.

2. Katılma Hesaplarında Biriken Fonların Kullanımı:

Özel Finans Kurumları, kendine sipariş edilen malların alım-satımını yapan dükkânlar gibidirler. Ellerinde biriken fonların önemli bir bölümünü müşterilerinin talep ettikleri malları almak için kullanırlar.

ÖFK, katılma hesaplarında biriken fonların %1'i MB.'nce bloke edilir. Kalan kısım kurum tarafından 90, 180, 360 gün ve daha fazla olmak üzere dört gruba ayrılır. Her grup kendi içerisinde bir bütün teşkil ettiğinden ayrı ayrı muhasebesi yapılır ve işletilir.

MB. katılma hesaplarında biriken fonların kullanımında, onların döviz sağlayıcı yatırımlara kaydırılmasını istemiş ve yıllık ortalama %25'inin döviz sağlayıcı faaliyetlere tahsisi zorunluluğunu getirmiştir.⁵⁴

Katılma hesaplarında biriken fonlar bankalarca şu metodlardan biri ile kullandırılırlar.

a. Mudâraibe (Emek - Sermaye Ortaklığı)

Bir tarafın sermaye diğer tarafın emek koyarak ticaret yapmak ve oluşacak karı anlaşılın oranda paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa emek-sermaye ortaklığı (Mudarabe) denir

⁵³ Es-Sadr, Muhammed Bakır, **İslam Ekonomi Doktrini**, (terc.Mehmet Keskin-Sadettin Ergün), İlâvesiz Üçüncü Baskı, Şelâle Yay. İstanbul, ?, s. 818.

⁵⁴ MB.Tebliğî, mad: 10 ve 20.

Mudârabe uzun veya kısa vâdeli kredi temin etmek için en uygun bir yoldur. Toplumda, elinde büyük meblağlarda parası olan birçok insan bunu işletmek, ticârî işlerde kullanmak ister. Ancak bilgisi, tecrübesi veya sağlığı buna el vermez. Yine toplumda bilgili, yetenekli ve ticâret işine yatkın birçok insanda sermaye yokluğundan dolayı ticarete atılamaz. İşte mudârabe şirketi, birbirine muhtaç olan bu iki unsuru bir araya getirir ve iki tarafta bundan kârlı çıkar. Toplumda muattal kalan sermayeler ve iş bulamayan kabiliyetler değerlendirilmiş olur.⁵⁵

İslâm bankaları tasarruf sahiplerinden fon toplarken mudârip, fon kullandırırken de sermaye sahibi (rabbü'l-mal) dırlar. Rabbu'l-mal konumundaki banka ile mudârip konumundaki müteşebbis arasında, fonların hangi maksatla ve hangi işlerde kullanılacağı hususunda bir mukâvele imzalanır. Fonlar müteşebbis tarafından mukâvelede belirtilen hususlar çerçevesinde kullanılır. Tarafların faaliyet sonucunda talep edecekleri kâr oranı sözleşme anında tespit edilir.

Mudârip bankaya anaparayı geri ödeme, belirli bir ek gelir sağlama taahhüdünde bulunmaz. Açık bir kusur ya da ihmâl olmadığı takdirde, mudârip zarardan sorumlu tutulamaz.

Özel Finans Kurumları topladıkları mevduatları 30, 60, 180, 360 gün ve daha uzun vadeli olmak üzere gruplara ayırır ve benzer hesaplardan gelen paraların oluşturduğu havuza aktarırlar. Havuzdaki paranın tamamı bir bütün kabul edilerek uygun parçalara ayrılır. Banka bu paraları kurduğu şirketler aracılığıyla ya bizzat kendisi ya da başka kişilerle ortaklıklar kurarak işletir. Burada bankalar daha çok sermayenin başkası tarafından işletilmesi yöntemini tercih etmektedirler. Banka, projesi olup da sermaye katkısı talebinde bulunan girişimcilerle ortaklığa girmeden, ön araştırma yapar. Müteşebbisten projenin kapsamı, maliyeti, süresi, aşamaları, muhtemel kar-zarar durumunu, ortaklık talebinde bulunan girişimcinin kanun ve yönetmelikler çerçevesinde çalışıp çalışmadığını ve en önemlisi projenin faizsiz bankacılık ilkeleriyle uygunluğu konusunda istihbarat çalışması yapar. Bütün araştırmalar sonucunda projenin ilkelerine uygun olduğu kanaatine varan Banka söz konusu işletmeci ile emek-sermaye ortaklığına girer. Proje sonuçta kar ederse ilk

⁵⁵Hamdi Dödüren, **İslam Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları**, İslâm Ekonomi- sinde Finansman Kaynakları, s. 195.

önce bankanın başlangıçta yatırdığı sermaye ödenir daha sonra kar anlaşılan oranda paylaşılır. Bazen banka kar ve zarardan alacağı pay ilgili ülkenin yönetmelikleri çerçevesinde belirlenir. Türkiye de faizsiz bankacılık yapmak üzere kurulan Özel Finans Kurumlarının kardan alabileceği oran azami %20 dir.⁵⁶ Dolayısıyla banka şayet kullandığı para ile kar etmişse, ana parayı ve karın en az %80'ini havuza iade eder ve en fazla %20'sini kendisine kar olarak alıkoyar. Bazı durumlar da proje zarar edebilir. Zarar, yatırdığı sermaye miktarını aşmamak kaydı ile bankaya aittir.⁵⁷ Bankanın uğrayacağı bu zarar proje havuzuna yansıtacağından mevduat sahiplerinin karlarını düşürmektedir.

b. Müşâreke (Sermaye ortaklığı):

Sermaye ortaklığı iki veya daha fazla şahsın belirli bir miktar sermaye koyarak, birlikte iş yapmak ve meydana gelecek kar veya zararı paylaşmak üzere kurdukları ortaklık şeklinde tanımlanır⁵⁸ ÖFK uygulamasında müşârekeye sınırlı şekilde yer verilmiştir. Kurum ancak öz sermayesi ile bu tür ortaklıklara girişebilir.⁵⁹

Bugünkü uygulamada müşârekenin iki türü vardır:

(1) Normal Müşâreke:

ÖFK. müşterisi tarafından istenilen sermayenin bir kısmının sağlanması sorumluluğunu üzerine alır. Müşteri ise kendi mâlî imkânları ve projenin özelliğine uygun olarak proje sermayesinin geri kalanını sağlar. Müşteri kendi uzmanlığı sebebiyle istenilen ve alınan mâlî yardımın idare, denetim ve gözetiminin sorumluluğunu üzerine alır. Bu sorumluluğun müşteri üzerinde kalması ona kârdan fazla pay alma hakkını doğurur.

Bu ortaklık neticesinde elde edilen gelir ortaklar arasında şöyle taksim edilir: Müşteri aynı zamanda proje sahibi olması, yaptığı iş ve uzmanlığı sebebiyle belli bir

⁵⁶ Ahmet Battal, **Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları**, Ankara 1999 s. 197

⁵⁷ Bayındır, a.g.e., s. 105

⁵⁸ Nezih Hammad, **İktisadi Fıkıh Terimleri**, (trc:Recep Ulusoy), İstanbul 1996 s.114

⁵⁹ HDTM. Tebliği mad: 29.

ücret alır. Geri kalan miktar ise tarafların ortaklıktaki sermaye paylarına göre paylaşılır.

Bu ortaklık usûlünde mudâraaba'dan farklı olarak her iki tarafta sermaye koymakta, sonuç (kâr-zarar) genellikle sermaye miktarına göre paylaşılmaktadır.

(2) Muşâreke-i Mütenâkisa (Azalan Ortaklık)

Son yıllarda uygulanmaya başlanan bir ortaklık türü olup, muşâreke hükümleri dahilinde kurulan bir ortaklık türüdür. Bu tür ortaklıkta müşteri ortaklık konusu mülk ya da projenin tamamına sahip olmak istediği takdirde belli devrelerde bankanın paylarını satın alarak mülkiyeti tamamen eline geçirir ve sonuçta ortaklık ortadan kalkar.⁶⁰

c. Muzâraa ve Müsâkaat:

Her ikisinde ziraat ortaklığıdır. Muzâraada sermaye olarak bir taraf arazisini diğer taraf iş gücünü, müsakatta ise bir taraf meyve ağaçlarını taahhüd ederken diğer tarafta bunların bakımını üstlenir. Neticede her iki ortaklık durumunda da taraflar önceden belirlenen oranda kâr paylaşımı yaparlar. Muzarâada arâzî sahibi pay yerine belli tutarda kira da talep edebilir.

Her iki ortaklık türünde de arâziyi veya meyveliği temin eden bankadır. Bakımını üstlenen ise kişi veya kuruluştur.

d. Murâbaha (Alım-Satım) :

Faizsiz bankacılık sisteminde sermayeyi doğrudan değerlendirme yöntemlerinin başında murabaha gelir. Sistemin özünde, kişi veya kurumların ihtiyaç duydukları veya talep ettikleri herhangi bir taşınır malı, peşin alıp, vâde farkı ve belli bir kar oranı ile onlara satmaktan geçmektedir. Bu sayede ellerinde peşin paraları olmayanlar, ileride elde edecekleri paradan ödemek üzere ihtiyaç duydukları malı derhal satın alma imkânına kavuşmuş olmaktadır. İşte İslam bankaları, bazı kişi ve kuruluşlara bu şekilde mal temin etmekte ve piyasadan peşin fiyatla aldıkları malları bunlara vâdeli olarak satmaktadırlar.

⁶⁰ BATTAL, Ahmed, "*Faizsiz Bankacılık*", İstanbul 1985, s. 18.

Bu yöntemle hammadde, yarı mamul veya mamul madde, teçhizat, makine ve bina gibi şeylere ihtiyacı olup da peşin alma durumunda olmayan kişi ve işletmeler, söz konusu malın satıcısı, nitelikleri ve fiyatını ön araştırma ile belirleyerek, peşin satın alıp, taksitle kendisine satması talebiyle Bankaya başvururlar. Kurum hem müşterinin hem de talebin yerine getirilmesinin ticari ve hukuki kurallara uygunluğunu araştırır; sonuç olumlu olduğu takdirde bu işe girebileceğini bildirir. Ardından müşteri ile banka arasında ön anlaşma yapılır. Bu anlaşmada bankanın müşteriye satacağı malın maliyetinin hesaplanmasında dikkate alınacak hususlar, tarafların hak ve yükümlülükleri ve gerçekleştirilmesi planlanan ticari ilişkinin kuralları yer alır. Ön anlaşma sonrasında talep edilen mal kurumun bizzat kendi yetkilisi veya vekili tarafından satıcıdan bedeli peşin ödenmek suretiyle alınıp, kurumun mülkiyetine geçtikten sonra, anlaşılan şartlarda müşteriye satılır. Faizsiz banka bu yöntem sayesinde, kişi ve işletmelere, ihtiyaç duydukları malı üçüncü kişilerden peşin alıp vadeli satmak suretiyle üretim desteği sağlamış olur.⁶¹

e. Finansal Kiralama (Leasing):

İslâm bankaları bazı kişi ve kuruluşların ihtiyaç duydukları bir kısım malları satın alarak onlara kiralamaktadırlar. Bu sistem sayesinde faize girmeden orta ve uzun vâdeli yatırımlar gerçekleştirilebilmektedir. Uygulamada finansal kiralama işlemi iki türlü yapılmaktadır:

(1) Normal Kiralama:

Kiraya verilen taşınır ya da taşınmazın, kira müddeti bitiminde geriye alınması şeklinde gerçekleşen normal bir kiralama türüdür.

(2) Mülkiyetin Devriyle Sonuçlanan Kiralama:

Söz konusu mala ileride sahip olmak isteyen müşteri kiralama-satınalma yoluna başvurur. Müşteri geliri arttığı ve malî imkânları iyileştiği takdirde banka ile anlaşarak kiralama-satınalma yoluyla kiraladığı üretim aracının mülkiyetini elde

⁶¹ Bilal Özkaya, **Özel Finans Kurumunda Ticari Faliyetler**, Kuveyt Türk Bülteni , Yıl:5 Sayı:17 Temmuz :2002 s.12-13

edebilir. Belirli sürelerle malın bedelini taksit taksit ödeyerek sonunda o malı tamamen mülkiyetine geçirir.⁶²

f. Karz-ı Hasen:

İslâmî bankalar sosyal bir yardım olarak, ihtiyaç sahiplerine karz-ı hasen şeklinde kredi vermektedirler.

Karz-ı hasen, bankanın müşterilerine, personeline, öğrencilere ve önemli küçük projeleri başlatmak için sermayeye ihtiyaç duyan firma veya kişilere verilir.

Bankacılık uygulamasında karz-ı hasen şu şekilde cereyan eder: Öncelikle borç isteyen kişinin hakikaten muhtaç olup olmadığına bakılır. Eğer muhtaç ise bu sefer bankanın umûmi politikasına uygun bir işletme olup olmadığına bakılır. Eğer bu da uygun görülürse banka sözkonusu kişiye karz-ı hasen olarak kredi açar. Fakat verilen kredinin geri dönmesini sağlamak için ilgili kişiden maddî ya da kefil karşılığı teminat alınır.⁶³

C. Diğer Bankacılık Hizmetleri:

İslâm bankaları müşterileri adına çek ve senet tahsili, Kiralık kasa, havâle, teminat mektubu ve çek verme, ithalat ve ihracat işlemlerinde aracılık etme gibi her nevi bankacılık hizmetlerini ifa ederler.

Söz konusu bankalar bunlara ilâveten döviz alım-satımı ve her türlü döviz işlemleri yapmak, akreditif açmak, te'yit etmek, gelen akreditiflerin uygulanmasını sağlamak, seyâhat çeki düzenlemek, döviz pozisyonu tutmak vb. diğer bankacılık işlemlerini de yerine getirirler.⁶⁴

1. Kasa Kiraya Verme:

Sahip oldukları altın, mücevher, hisse senedi, tahvil, kıymetli evrak vb. gibi her türlü değerleri saklamak isteyen ama bu varlıkların banka memurları da dahil hiç kimse tarafından bilinmemesini arzu eden kişilere bu amaçla hizmet götürülmesi için kiralık kasalardan yararlanılır.⁶⁵

⁶² M. F. Gökalp - G. Turan, s. 98.

⁶³ Uçar, a.g.e., s. 152.

⁶⁴ Karaman, a.g.e, s. 56.

⁶⁵ Sungur, a.g.e, s. 116.

Banka, kasaya konulmuş olan menkul maldan hiçbir surette istifade edemez. Onun vazifesi bu çelik kasaları müşterilerinin emrine âmâde tutmak ve korumaktan ibarettir.

Banka ile müşteri arasında gerçekleştirilen bu akit bir kira sözleşmesidir. Banka kasayı müşterisine kiralamaktadır. Dolayısıyla bu hizmetinden dolayı müşteriden bir ücret almasında İslam hukuku açısından bir sakınca yoktur.

2- Havâle ve Transfer İşlemleri Yapma:

Bir kimsenin herhangi bir kişiyi kendi adına, diğer bir kimseye para, kıymetli evrak ya da benzeri şeyleri vermeye yetkili kılmasıdır. Havâle işleminde banka müşteriden yaptığı hizmet karşılığında belli bir komisyon almaktadır.

3- Teminat Mektubu:

Bankaların, yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi gibi konularda muhatap şahıslara hitâben verdikleri ve söz konusu yüklenimin yerine getirilmemesi durumunda mektup bedelinin kayıtsız şartsız ödenmesi yükümlülüğünü içeren garanti belgesine

İKİNCİ BÖLÜM DÜNYADA VE TÜRKİYEDE İSLÂMÎ BANKACILIK UYGULAMALARI

I- DÜNYADA ÖZEL FİNANS KURUMU (İSLAMÎ BANKACILIK) UYGULAMALARI:

A. AVRUPA

Avrupa'da İslam bankacılığı anlamında faizsiz esasa göre çalışan kurumlar yoktur. Ancak yatırım bankacılığı şeklinde faaliyette bulunan şirketler vardır. Bunun nedeni de merkez bankalarının mevduat garantisi olmadan çalışılmasına izin vermemesidir. Daha öncede ifade edildiği üzere, İslam bankaları, mudilerininin

yatırımı oldukları paraları kar ve zarara iştirak yolu ile işlettiklerinden, para yatıran kişiler projelerin zarar etmesi durumunda, yatırdıkları paradan kayba uğrayabilmektedirler. Kısacası İşlam bankalarının, yatırılan paraya geri ödeme garantisi vermemesi, Avrupa merkez bankalarınınca kabul edilmemektedir.

1. Lüksemburg

Lüksemburg İşlam Bankacılık Sistemi (Lüksemburg Islamic Banking System International Holding S.A.) 1978’de Lüksemburg’da holding A.ř. olarak 3.624.800 Dolar sermaye ile kurulmuş olup, bir holding olarak kendisi doğrudan finansmanla ilgilenmeyip, genellikle hisse sendi çoğunluğuna sahip olduğu Vadez ve Liechtenstein’deki mali kuruluşları finanse etmektedir. Özellikle %55 hissesine sahip olduğu ‘‘Arap Yatırımcılar şirketi’’ (Arinco-Arap Investors Co.); 48 saatlik vadesiz krediler, 5 yıla kadar yatırım fırsatını her türlü döviz ile değerlendiren bir kuruluřtur⁶⁶.

Lüksemburg da, kurulmuş olan ve faizsiz bankacılık esasına göre çalışan bu kuruluş, faizsiz esasa göre çalışan ilk banka olarak gösterilmektedir.

2. Danimarka

Lüksemburg Islamic Banking System İşlam Bankacılığı adı ile anılan ilk banka olmasına karşı, International Islamic Bank of Denmark Avrupa’da komple bankacılık yapan ilk İşlam bankası olup, 1983 yılında merkezi Kopenhag’da 30 milyon Danimarka Kronu ile kurulmuştur. Hissedarları, ana şirket ‘‘İşlam Finans Evi’’(Islamic Finance House, merkezi Cayman Adaları olan Holding)dir. İşlam Finans Evinin %100’ü Lüksemburg Islamic Banking System’e aittir⁶⁷.

Danimarka Merkez Bankası ve Hükümeti ile yapılan görüşmeler sonucu 1983 yılının ortalarına doğru faaliyete başlayabilen International Islamic Bank of Denmark Orta Doğudaki Diğer İşlam Bankalarından farklı bir yapıya sahip olup, temel amacı; İşkandinav şirketlerinin diğer İşlam Bankaları ve İşlami Yatırım şirketleriyle olan İşlami tarzdaki finans işlemlerinde mali bağlantının gerçekleştirilmesi ve bunun yanında Danimarka mevzuatı çerçevesinde klasik

⁶⁶ Cihangir Akın, **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, 1. Baskı ,İstanbul, 1986, s.276

⁶⁷ Akın, a.g.e., s.277

bankacılık işlemleri de yapmasıdır⁶⁸. Bu karma yapısı nedeniyle Orta Doğu ile çok yönlü finans ilişkilerinin gerçekleştirilmesinde avantajlı bir merkez haline gelebilecektir.

İslam Finans Evi merkezi Bahama da olup, 1983 yazında Londra'da bir şube açarak faaliyetlerine başlamıştır⁶⁹. Esas amacı; İngiltere'deki Müslümanların geniş ölçüdeki fonlarını cezp ederek, İslam prensipleri çerçevesinde özellikle kar / zarar ortaklığı bazında, bağlı şirketler kanalıyla, yatırımları gerçekleştirmektedir.

B. ASYA

1. Suudi Arabistan

İslam bankacılığının uygulanması alanında en faal rol, Suudi Arabistan'ın önüne gelen devlet ve iş adamları tarafından oynanmış olup, dünyanın bir çok ülkesinde faizsiz bankaların kurulmasında bunların katkısı vardır.

Suudi Arabistan'daki en büyük iki İslam bankasını İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank) ve Dar Al Maal Al Islam oluşturmaktadır. Her iki banka da uluslar arası niteliktedir⁷⁰.

Suudi Arabistan'da ilk olarak 23/05/1981 tarihinde Al-Rajhi Company (The Al Rajhi Banking And Investment Corporation) faizsiz bankacılık yapması konusunda izin verilmiştir⁷¹. Al Rajhi Company Londra'da dahil olmak üzere özellikle finansal kiralama tarzında faizsiz finansmanda bulunan güçlü bir mali kurulmuştur. Başlıca faaliyetleri; cari hesaplar açma, teminat mektubu verme, kredi verme, döviz alım-satımı, para transferi yapma ve mal alım-satımı yapmaktadır⁷². Yine Suudi Arabistan'ın geniş bir mali, ticari ve sınai ağa sahip 'Dellah Group' da özellikle faizsiz kiralama tarzındaki finansman imkanları ile dikkati çeken bir bankerlik kuruluşudur⁷³.

⁶⁸ Akın, a.g.e., s.277.

⁶⁹ Akın, a.g.e., s. 277

⁷⁰Mustafa Uçar, **Özel Finans Kurumlarında Fon Temini ve Tahsisinin Muhasebeleştirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi,İstanbul, s.47.

⁷¹ Islamic Development Bank Islamic Research And Training Institute Information Center Yayını, Islamic Banks And Financial Institutions Information System, 'Al-Rajhi Banking And Investment Corporation-Saudi Arabia.', 1998.

⁷² Islamic Development Bank, a.g.e., 'Al-Rajhi Banking And Investment Corporation-Saudi Arabia.'

⁷³ Akın, a.g.e., s. 249

2. İran

İran'da 1980 yılında yapılan devrimden sonra bankaların faizli olarak çalışmalarının durdurulacağı ilan edilmiştir⁷⁴. 30 Ağustos 1980 tarihinde meclis faizsiz bankacılık sistemine geçilmesiyle ilgili tasarıyı görüşmüş ve 1 Eylül 1983'de yürürlüğe girmiştir⁷⁵. Üç yıl gecikmeli olarak girmesinin sebebi, eski mali yapının tavsiyesinin zaman alıcı nitelikte olması yani yabancı bankalardaki mevduatların çözülmesinin zaman alması ve yine bu dönemde patlak veren Irak-İran savaşıdır. İran'ın tüm mali sistemini değiştiren yasanın amaçlarına kısaca bakıldığında⁷⁶;

- İslami temele dayalı parasal ve mali bir sistemin tesisi,
- Para ve kredi araçları ile İran'ın hedef, politikası ve programlarını gerçekleştirmeye çalışma,
- Serbest fon ve birikimleri mevduata dönüştürmek ve hareketlendirme yolu ile halk kooperatiflerini ve karz-ı hasen ödünçlerini geliştirme için gerekli kolaylıkları ortaya koyma vb. hükümler ihtiva etmektedir.

Kanunun öngördüğü faizsiz banka modeli, diğer İslam bankalarına benzemektedir. Aradaki tek fark, İran Merkez Bankası kar ve zarara katılma oranının alt ve üst sınırını belirleyebilmektedir⁷⁷.

İran bankacılık kanuna göre, bankaların fonksiyonlarından birkaçını verecek olursak⁷⁸;

- Her türlü kağıt ve bozuk paranın usulüne göre tedavülünü sağlamak,
- Para ve kredi akışının organizasyon, kontrol ve kanalize edilmesini, mevzuat çerçevesinde sağlama,
- Yerli para ve döviz üzerinden her türlü kambiyo işlemlerini yapmak,
- Altın, döviz alış-verişi yönetim ve denetimini yapma,
- Senet ve cirosu kabil her türlü bölgelere ait işlemlerin yapılmasıdır.

⁷⁴ Uçar, a.g.e., s. 51.

⁷⁵ Uçar, a.g.e., s. 51

⁷⁶ Akın, a.g.e., s. 271.

⁷⁷ Uçar, a.g.e., s. 52.

⁷⁸ Akın, a.g.e., s. 272.

Bu mali yasa ile İran, bankacılık işlemlerini, İslam prensiplerine uygun hale getirmeye çalışmış ve faizli esasa göre çalışan banka kurulmasını da yasaklamıştır. Faizli esasa göre çalışan bankaların yasaklanmasıyla bankacılık sektörüne İslam bankaları hakim olmuştur. İran da faaliyet gösteren İslam bankalarının başında İran Tarım Bankası (Agricultural Bank of Iran) gelmektedir. İran Tarım Bankası halka açık bir şirket olarak kurulmuş olup, bankacılık aktiviteleri: yatırım yönetimi, finansal hizmetler ve ortaklık kurmaktır⁷⁹. İran da faaliyet gösteren bir diğer İslam bankası ise Bank Maskan olup, İran Tarım Bankası gibi halka açık bir şirket olarak kurulmuştur. İran'da faaliyet gösteren bazı İslam bankaları ; Bank Melli İran, Bank Saderat, Bank Tejarat, Bank Sepah'tır.

3. Kuveyt

Kuveyt, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu ve ödemeler bilançosunun fazla verdiği zengin bir ülkedir. Bu ülkede İslam bankacılığı alanında faaliyet gösteren yegane banka Kuwait Finance House'dır⁸⁰.

Kuwait Finance House, 23 Mart 1977'de çıkarılan 72 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Maliye, Adalet, Evkaf ve İslami işler bakanlıkları tarafından müştereken kurulmuş halka açık özel bir limited şirkettir⁸¹. Banka yatırım, leasing, mal alım-satımı, bankacılık hizmetleri ve çeşitli ticari faaliyetlerde bulunmaktadır⁸².

4. Birleşik Arap Emirlikleri

Bir diğer körfez ülkesi de Birleşik Arap Emirlikleridir. Birleşik Arap Emirlikleri 6 ülkeden ibaret olup bu ülkeler, Dubai, Sharjah, Ras Al-Khaimah, Fujairah, Ajman ve Umm Al Qaivan'dır. Birleşik Arap Emirlikleri Kuveyt gibi ödemeler bilançosu fazlalık veren bir ülkedir⁸³.

Birleşik Arap Emirliklerinde bir İslam bankasının kurulması konusunda ilk adımı atan 1972 yılında emirliğin en büyük iş adamlarından Said Ahmed Luta

⁷⁹ Islamic Development Bank, a.g.e. 'Agricultural Bank of Iran-Iran'

⁸⁰ Akın, a.g.e. s. 261.

⁸¹ Akın, a.g.e. s. 206.

⁸² Islamic Development Bank, a.g.e. 'Kuwait Finance House-Kuwait'.

⁸³ Akın, a.g.e. s. 254.

olmuş, gayretleri 1975’de Dubai İslam Bankasının kurulması ile noktalanmıştır⁸⁴. İslam prensipleri dahilinde finans ve bankacılık faaliyetlerinde bulunmak üzere kurulmuştur.

Dubai, Sharjah, Ras al Khaimah ülkeleri, milletlerarası mali piyasalarda, özellikle Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking) ve Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Banking) konularında adını duyurmuş ülkelerdir⁸⁵.

Birleşik Arap Emirliklerinde kurulan ve diğer İslam bankalarına göre oldukça eski sayılan Dubai İslam Bankası (Dubai Islamic Bank), 12 Mart 1975 yılında halka açık bir şirket olarak Dubai’de kuruldu. Başlıca faaliyetleri; İslam bankacılığı doğrultusunda fon kullandırma, yatırım yapma ve uzun süreli krediler vermek, şubeler açmak, yöresel ticareti finanse etmektir.⁸⁶

5. Pakistan

Faizsiz bankacılığın gelişmesinde Pakistan’ın önemli bir rolü vardır. Pakistan’da fikir planında 1955’te gündeme gelen faizsiz bankacılık, 1970’li yıllarda meyvesini vermeye başlamıştır⁸⁷. Pakistan bankacılığının çerçevesi ‘1974 tarihli Bankaların Milletleştirilmesi Kanunu’ ile çizilmiş olan Pakistan Bankacılık sistemi, esas olarak 4 temel bölümden oluşur⁸⁸;

a. Pakistan Merkez Bankası (State Bank of Pakistan)

b. Ticaret Bankaları: millileştirilmiş olan ticaret bankaları 5 adettir, bunlardan ilk üçü en büyükleridir.

- National Bank of Pakistan,
- Habib Bank Ltd.
- United Bank Ltd.
- Muslim Commercial Bank Ltd.
- Aliied Bank Ltd.

⁸⁴ Akın, a.g.e. s. 254.

⁸⁵ Uçar, a.g.e. s. 50.

⁸⁶ Islamic Development Bank, a.g.e., ‘Dubai Islamic Bank, a.g.e., ‘Dubai Islamic Bank-United Arab Emirates’

⁸⁷ Uçar, a.g.e. s. 46.

⁸⁸ Akın, a.g.e. s. 246.

c. Kalkınma Bankaları: Agricultural Development Bank of Pakistan (Pakistan Zirai

Kalkınma Bankası), Industrial Development Bank of Pakistan (Pakistan Sınai Kalkınma Bankası), Pakistan Industrial Credit and Investmen Corperation (Pakistan Sınai Kredi ve Yatırım Şirketi), National Development Finance Corporation (Milli Kalkınma Finans Şirketi)'dir.

d. Yatırım Bankaları: Investment Corperation of Pakistan (Pakistan Yatırım Şirketi), National Investment Trust (Milli Yatırım Tröstü).

Kurulmuş olan bu bankalara ek olarak 29 Mayıs 1990 yılında faaliyet geçen Soneri Bank Ltd. verebiliriz⁸⁹.

1 Ocak 1985 tarihinden itibaren bankacılık sektörü, 6 ay sonra tamamen faizsiz sisteme geçmek üzere faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve 1 Temmuz 1985'den beri faizli olarak mevduat toplamak ve kredi açmak yasaklanmıştır⁹⁰.

6. Ürdün

Ürdün'de İslam Bankacılığı ile ilgili ilk kanun, 1 Nisan 1978 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁹¹. Çalışmalar hayli zaman almış ve banka 'Ürdün İslam Finansman ve Yatırım Bankası' (Jordan Islamic Bank for Finance and Development) adıyla ve yine aynı adla çıkarılan 1 Nisan 1978 tarihli kanuna dayanarak, 28 Kasım'da kurulmuş ve 22 Eylül 1979 tarihinde faaliyete geçebilmiştir⁹².

Ürdün İslam Bankası da faizsiz sistem dahilinde yatırımları finanse etmek, diğer bankaların faaliyette bulunmadığı alanlara girmek amacı ile hareket etmiştir.

Belli başlı faaliyetleri⁹³;

- Her türlü bankacılık hizmet ve kolaylıkları,
- Finansman ve yatırım faaliyetleri (Ticaret, emlak, nakliyat)

⁸⁹ Islamic Development Bank, a.g.e., 'Al-Towfeek Investment Bank Ltd.', 'Soneri Bank Ltd.-Pakistan'.

⁹⁰ Uçar, a.g.e. s. 47.

⁹¹ Uçar, a.g.e. s. 48

⁹² Özgür Aslan, **Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul 1999, s.41

⁹³ Akın, a.g.e. s. 266.

- Öz sermaye iştiraki,
- Sosyal hizmet fonu yönetme,

C. AFRİKA

1. Mısır

Bir faizsiz finansman müessesesi olarak ‘faizsiz bankacılığın’ modern dünyadaki ilk uygulaması Mısır Arap Cumhuriyetindeki Mit Gamr kasabasında yaşanmıştır⁹⁴. İslam bankacılığının gelişmesinde Mısır’ın özel bir yeri vardır. İlk kurulan ve mahalli nitelikte olan bu banka 9 şubeye ulaşmış ancak 1977 yılında Mısır hükümeti tarafından kapatılmıştır⁹⁵.

Bu kapatma olayından önce doğabilecek boşluğu, doldurabilmek için Eylül 1971’de bizzat Mısır Hükümeti tarafından ‘Mısır Nasır Sosyal Bankası’ devreye sokulmuştur. 1977 Ağustosunda yine %51 hissesi Mısır Hükümetine ait olmak üzere Suudi Arabistan Faysal Grubunun %49 hisse ile ‘Mısır İslami Faysal Bankası (Faysal Islamic Bank Of Egypt)⁹⁶ kurulmuştur. Bunu ise 1980 yılında kurulan ‘Milletlerarası İslam Kalkınma ve Yatırım Bankası’ izlemiştir.

Mısır’ın bankacılık sisteminde önemli bir yer edinen bu bankalar da diğer ülkelerdeki gibi faizsiz esasa göre hizmet vermektedirler. Bunlardan Nasır Sosyal Bankasının verdiği hizmetleri somutlaştıracak olursak;

- Sosyal sigorta,
- Sosyal kredi,
- Üretim kredisi,
- Direkt yatırım,
- Sosyal yardımlar,
- İslami tarzda mevduat kabulüdür.

Bunların dışında Mısır’da 1920 yılında kurulmuş olan Mısır Bankası mevcuttur. Mısır Bankası 1980 yılından beri klasik bankacılık işlemleri (faizli) yanında, İslam Bankacılığı (faizsiz) faaliyetlerini de yürütmektedir.

2. Sudan

⁹⁴ B.Cemal Rodoplu, **Dünyada Faizsiz Bankacılık**, Bereket Dergisi, Sayı 1, İstanbul, Ekim 1997

⁹⁵ Uçar, a.g.e. s. 44.

Ödemeler bilançosunun açık verdiği Sudan'da yapılan devalüasyonlar ve alınan bir takım ekonomik önlemler neticesinde ilk faizsiz banka 1977 yılında kurulmuştur⁹⁷.

Bankacılıkta 1980 yılında atılan diğer önemli bir adım da 7 yabancı bankaya, bu arada bir İslam Bankasının daha kurulmasına izin verilmiş olması neticesinde, Prens Muhammed Al-Faysal'ın çalışmaları ile 1975 yılında kurulan 'Faysal İslam Bankası'nı, 1980'de ' El-Todaman İslam Bankası' izlemiştir . Ancak İslam Bankacılığı konusunda 1984 yılı dönüm noktası teşkil etmiş ve hükümetin tüm kamu ticaret bankalarına İslami prensiplere göre çalışan şubeler açmalarını tavsiye etmesi ve ayrıca bankacılığın faizsiz baza oturtulması için ileri derecede hazırlıkların başlatılmış olması, 1984 yılında bir dizi yeni faizsiz bankaların kurulmasına imkan tanımış, sırasıyla 'Batı Sudan İslam Bankası' , 'Sudanlılar İslam Bankası' kurulmuş, daha sonra da 5. olarak kurulan 'İslam Kalkınma ve İşbirliği Bankası' sermayesi devlete ait ilk kamu bankasıdır⁹⁸.

Sudanda kurulan bir diğer İslam bankası, Sudan Al Baraka Bank (Al-Baraka Bank Of Sudan) dır. Özel bir limited şirket olarak faaliyete gösteren banka, İslam finans ve yatırım modelleri üzerine kurulmuş olan ve yatırım bankacılığı yapan, yöresel endüstri için önemli olan ekipman ve makineleri finanse eden, çiftlik hayvanları, deri, yağ, ve diğer benzer ürünlerin ihracatını ve ulaşım araçlarını finanse eden bir kuruluştur⁹⁹. Bunların dışında faaliyet gösteren İslam bankaları¹⁰⁰: Al-Shamal Islamic Bank, El-Gharp Islamic Bank, National Development Bank, Omdurman National Bank, Savings And Social Development Bank, Sudan Commercial Bank'tır.

Kurulan tüm İslam Bankaları, diğer ülkelerde olduğu gibi faizsiz sisteme göre çalışmakta ve İslam Bankacılığının gelişmesi yönünde faaliyette bulunmaktadır. Ancak faizsiz bankacılığın Sudan'da gelişmeye başlamasında, Sudan hükümetinin faizsiz banka şube açılmasını tavsiye etmesi kararı etkili olmuştur.

⁹⁶ Islamic Development Bank, a.g.e., 'Faysal Islamic Bank Of Egypt-Egypt'

⁹⁷ Akın, a.g.e. s. 262.

⁹⁸ Aslan, a.g.e. s. 43

⁹⁹ Islamic Development Bank, a.g.e., 'Al-Baraka Bank Of Sudan-Sudan'

¹⁰⁰ Sayılan bu İslam bankaları Islamic Development Bank, a.g.e. Konu Başlıklarıdır.

D. UZAK DOĞU

1. Malezya

Malezya'da İslam Bankasının kurulması için Prens Muhammed bin Faysal'ın girişimleri neticesinde, Malezya'da bizzat hükümet böyle bir projeyi gerçekleştirmiş¹⁰¹. Malezya İslam Bankası da diğer İslam Bankaları gibi bankacılık alanında faizsiz sistemi yaygınlaştırmak ve atıl fonları ekonomiye çekebilmek amacı ile kurulmuştur.

Malezya İslam Bankası, cari hesap, tasarruf hesabı ve genel yatırım hesabı olarak üç şekilde mevduat toplamaktadır. Toplanan fonlar ticaretin ve sanayinin finansmanında ve diğer bankacılık hizmetlerinde kullanılmaktadır

Malezya da faaliyet gösteren diğer bir İslam bankası, Bank Islam Malasia Berhad'dır . 1 Mart 1983 tarihinde özel limited şirket olarak kurulan banka, cari hesaplar, tasarruf hesapları, sabit yatırım hesapları ve özel amaçlı yatırım hesapları açar, teminat mektubu düzenler, döviz alım satımı, transfer yapar, krediler açar, fon kullanır, leasing yolu ile makine, ekipman, alet-cihaz satımı yapar . Yine Malezya'da faaliyet gösteren Lembaga Tabung Haji, İslam şeriat kuralları doğrultusunda sosyal hizmetler (zekat, uygun şartlı krediler) veren bir İslam bankasıdır.¹⁰²

2. Bangladeş

Bangladeş'de İslam Bankacılığı özellikle fikir planında, İslam iktisadi profesörü Ghulam Azam ve diğer bilim adamlarının çalışmaları sayesinde kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur¹⁰³.

Başkent Dakka'da 15-17 Ekim 1980 tarihinde Merkez Bankası Governörünün açılışını yaptığı 'İslam Bankacılığı Semineri'nde, İslam bankacılığı yönünde olumlu gelişmeler sağlanmış ve sonraki gelişmeler, 'Milletlerarası Dakka İslam Bankasının' kurulmasına imkan tanımıştır¹⁰⁴.

¹⁰¹ Akın, a.g.e. s. 270.

¹⁰² Aslan, a.g.e. s. 43

¹⁰³ Uçar, a.g.e. s. 55.

¹⁰⁴ Akın, a.g.e. s. 268.

İslam bankacılığının gelişmesi yönündeki faaliyetleri; her türlü bankacılık hizmetlerini faizsiz esaslar dahilinde yaparak, ticaretin, tarımın ve endüstrinin gelişmesinde bulunmak ve gerektiğinde doğrudan yatırımlara girmektir.

13 Nisan 1987 tarihinde kurulan Al-Baraka Bank Bangladesh Ltd. ise cari, katılma ve tasarruf hesapları açmakta, üretim desteği ve ortaklık bazında fon kullandırmakta, döviz alım satımı yapmakta, seyahat çeki, poliçe ve diğer bir takım bankacılık hizmetleri sunmaktadır¹⁰⁵.

Halka açık bir şirket olarak kurulan, İslami Bank Bangladeş Ltd. ise yine İslam şeriatı prensipleri doğrultusunda faaliyette bulunan bir İslam bankasıdır.

E. KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Mart 1981 tarihinde, Gazi Magosa'da International Institute Of Islamic Banking and Economics (Milletlerarası İslam Bankacılığı ve Ekonomi Enstitüsü) kurulmasından sonra İslam Bankacılığının araştırma ve eğitim faaliyetleri yönünden hareketli bir merkez haline gelmiş ve hemen ertesi bir yılda bir İslam Bankası kurulmuştur. 29 Kasım 1982 yılında kurulan Kıbrıs İslam Bankası 1 milyon ABD Doları ödenmiş sermaye ile kurulmuştur.

Amaç ve faaliyetleri: Kıbrıs Türk kesiminin kalkınmasına İslami finansman tarzı ile yardımcı olmak ve Milletlerarası İslam Bankacılığı ve Ekonomisi Enstitüsü ile uygulamalı eğitimde yakın bir işbirliği gerçekleştirmektir.

Kıbrıs'ta kurulmuş olan Kıbrıs İslam bankası, diğer ülkelerde olduğu gibi, mevduat toplamak ve toplanan mevduatı faizsiz sistem dâhilinde kullandırarak, ihtiyacı olanlara kredi temin etmek amacındadır.

27 Ekim 1982 tarihinde özel limitet şirketi olarak kurulmuş olan Faysal Islamic Bank Of Kıbrıs Ltd, cari hesaplar, tasarruf hesapları ve yatırım (katılma) hesapları ve özle amaçlı yatırım hesapları olarak mevduat toplayıp, teminat mektubu, para transferleri ve fon kullandırma yöntemleri ile faaliyette bulunmaktadır¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Aslan, a.g.e. s. 43

¹⁰⁶ Aslan, a.g.e. s. 45

II - TÜRKİYE'DE ÖZEL FİNANS KURUMLARI ve İSLÂMİ BANKACILIK UYGULAMALARI

Faizin İslam dininde yasaklanmış olması Türk insanının gerek ticari hayatında gerekse de sosyal hayatında bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Faizin İslam dininde yasak olması ve faizin zararları üzerinde duruluyordu. Yani bu tartışmalar sadece teorik düzeydeydi. Bu yöndeki bütün somut gelişmeler 1970'li yıllarda başlamıştır. 17.4.1975 gün ve 1877 sayılı “ Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) Kurulması ile İlgili Yetkili Kanunun” ve buna dayanılarak çıkarılan 11.11.1975 T. Ve 13 sayılı “ Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası Kuruluşuna Dair Kanun Hükmünde Kararname” “ Kar Ortaklığı” adı altında bugüne dek yasalarımızda düzenlenmemiş bulunan yeni bir kurum öngörmüşlerdir. DESİYAB bankacılık alanında kar ortaklığı esasına göre kredi ve finansman sağlamak gibi yeni bir anlayış ile kurulmuştur¹⁰⁷.

Banka 1978 yılına kadar faizsiz olarak çalışmış daha sonra yönetim kurulu kararı ile normal banka statüsüne geçmiş, faaliyetlerini bu yönde devam ettirmiştir. 3 yıllık süre zarfında DESİYAB kar ve zarar ortaklığı prensibine göre çalışarak çalışanlarının tasarruflarını verimli alanlarda değerlendirme amacını gütmüştür.

Türkiye’de faizsiz finansmana ilişkin bu ilk örneğin adı zarar kavramı da eklenerek değiştirilmiş, Kar ve Zarara Ortaklığı Belgesi (Profit Sharing Certificates)¹⁰⁸ olmuştur. Ana ilke, İslam esaslarına uygun ve faizi ortadan kaldıran tasarruf sahibini işletmenin kar veya zararına ortak eden yeni bir menkul değer yaratmaktır¹⁰⁹.

Kar ve zarara ortaklığı belgesinin yasal düzenini;

---Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 22 Sayılı Karar¹¹⁰,

---Maliye Bakanlığının 22 Sayılı Karara ilişkin (1) ve (2) Numaralı Tebliğleri,¹¹¹

¹⁰⁷ Akın, a.g.e, s. 279

¹⁰⁸ Servet Eyüpgiller, **Banka ve Mali Kuruluşlar**, Ankara,1988 s. 55

¹⁰⁹ Selahattin Tuncer, **Türkiye’de Sermaye Piyasası**, 1.Baskı, İstanbul,1985, S. 250

¹¹⁰ 26/8/1974 T. Ve /8810 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. 15/1/1982 T. Ve 17575 sayılı R.G ile “kar ortaklığı” kavramı “ kar ve zarar ortaklığı” kavramı haline getirilmiştir.

¹¹¹ 31/7/1981 T. Ve 17417 sayılı R.G

---Merkez Bankasının (1) Numaralı Tebliği¹¹²,
---Merkez Bankasının (2) Numaralı Tebliği¹¹³,
---193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu-Madde: 75,
---Kurumlar Vergisi Kanunu Genel Tebliğ Seri No. 22¹¹⁴,
--- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 28 ve 30 Sayılı Kararlar¹¹⁵,
---Sermaye Piyasası Kurulunun seri:III, Tebliği¹¹⁶,
---Sermaye Piyasası Kurulunun seri: V, No: 1 ve Seri: V, No: 5 Tebliğleri
117,

Oluşturmaktadır. Bu düzenlemelerde yer alan kar ve zarar ortaklığı belgesi ile hükümler, kar ve zarar ortaklığı belgesini karışık bir mevzuata dönüştürmüştür.

Ancak kar ve zarar ortaklığı belgesi, İslam esaslarına uygun bankacılık yapmak üzere özel bir kararname ile Özel Finans Kurumları kurulması sağlanmış ve bunun uygulaması da bu düzenlemelerden sonra başlanmıştır ¹¹⁸.

Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesini birkaç özelliğini vererek açacak olursak;

---Menkul değerler alım-satım ile uğraşanlar dışında kalan A.Ş.'ler önceden Merkez Bankasından izin almak şartı ile kar-zarara ortaklık hakkı veren "kar-zarar ortaklık belgesi" çıkarabileceklerdir.

---Kar payı ödemeleri ve zarar payının mahsubu, kar ortaklığı belgelerinin vadelerinin sonun da yapılacaktır.

---Kar zarar ortaklığı için hesaplanan kazançtan amortisman düşülmeyecektir.

Ancak hiçbir A.Ş. bu belgeleri çıkarıp, sermaye piyasasına arz etmemiş ve DESİYAB bir süre faizsiz sistemle çalıştıktan sonra günümüz anlamında bankacılığa dönmüş, aynı şekilde kar-zarar ortaklığı belgeleri çıkarılması da teorik düzeyde

112 15/1/1982 T. Ve 17575 sayılı R.G

113 15/6/1982 T. Ve 17725 sayılı R.G.

114 25/7/1981 T. Ve 17411 sayılı R.G.

115 29/12/1983 T. Ve 18266 sayılı R.G. ve 7/7/1984 T. Ve 18451 sayılı R.G.

116 13/12/1984 T. Ve 18604 sayılı R.G.

117 29/6/1982 T. Ve 17739 sayılı R.G.

118 Tuncer, a.g.e. s.250

kalmış, Merkez Bankasının yapmış olduğu düzenlemelerde bir anlam ifade etmemiştir¹¹⁹.

1980 yılında itibaren vergi ve mali mevzuatta yapılan düzenlemelerle, kar ortaklığı belgeleri nispeten cazip hale getirilmişse de Maliye Bakanlığının 17 Ağustos 1982 tarihli 2 nolu Tebliği ile kar zarar ortaklığı belgesinin çıkarılması izninin Maliye Bakanlığında alınarak tamamıyla Sermaye Piyasası Kurulunca düzenlenecek tebliğlere bağlanması ile kar zarar ortaklığı belgesinin çıkarılması da bir noktada askıya alınmıştır.¹²⁰

Tüm bunlar göz önüne alındığında kar zarar ortaklığı belgesinin sabit getirili finanssal araçlar karşısında zor gözükmektedir. Bu iki gelişmeden sonra faizsiz bankacılık alanında somut ve işlerli olan gelişme, Özel Finans Kurumlarının kurulması, faaliyetleri ve tasfiyelerine ilişkin esas ve usullerine ilişkin karar, Bakanlar Kurulu'nun 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı kararı ile yürürlüğe konulmuştur. Böylece söz konusu kararname Ülkemizde faizsiz bankacılığın, diğer bir deyişle İslam Bankacılığının yasal dayanağını oluşturmuştur.

A. Türkiye' de Özel Finans Kurumları ve Katılım bankası oluşumu

Türkiye' de kalkınmanın temeli olan tasarrufların ekonomiye ve reel sektöre kanalize edilmesinde önemli rol üstlenen finans kuruluşları arasında yer alan özel finans kurumları, ekonomi dışında kalmış tasarrufların ekonomiye kazandırılması amacıyla ilk kez 1985 yılında kurulmuşlardır. Sayıları 4'e ulaşan kurumlar 2006 Nisan sonu itibariyle 297 şube ile faaliyetlerini sürdürmektedirler. Fonksiyonel olarak bankalarla benzerlik gösteren özel finans kurumlarını bankalardan ayıran en önemli husus onların fon toplama ve kullandırma yöntemlerindeki farklılıktır. Özel finans kurumları hem fon toplarken hem de kullandırırken faiz yerine kar ve zarar ortaklığı esasına göre faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar bankaların alternatifi değil onları tamamlayan ve finans sektörüne derinlik ve çeşitlilik kazandıran kuruluşlardır. Bugün Dünya'da bu esasa göre çalışan finans sistemi yaklaşık 300 milyar USD lık bir parasal hacme ulaşmış ve başta Körfez ve uzak doğu olmak üzere Dünya'nın birçok bölge ve ülkesine yayılmışlardır. Bu fonların önemli bir bölümü

¹¹⁹ Aslan, a.g.e. s. 47

¹²⁰ Akın, a.g.e, s. 286

halkı Müslüman olmayan ülkelerde bulunmakta ve bu ülkeleri Citibank, Commerze Bank ve Deutsche Bank gibi Dünya'nın en büyük bankaları bünyelerinde, kar ve zarar ortaklığı esasına dayalı bankacılık enstrümanı pazarlayan birimler oluşturmuşlar ve önemli miktarda fon çekmeyi başarmışlardır.

Türkiye'de faaliyet gösteren özel finans kurumları başlangıçta Bakanlar Kurulu Kararına göre çalışmaya başlamışlar, ancak Karar hükümlerinin zamanla ihtiyaçlarına cevap vermemesi üzerine, hukuki alt yapılarını güçlendirme gereği duyulmuş ve bu amaçla 1999 yılı sonunda yapılan bir yasa değişikliği ile Bankalar Kanunu kapsamına alınmışlar ve böylece bankalarla aynı hukuki alt yapıya sahip olmuşlardır. 19/10/2005 tarih ve 5411 Sayılı yeni Bankacılık kanunun onaylanmasından sonra ÖFK'ları ünvanlarını "Katılım Bankası" olarak değiştirmişlerdir.

1. 5411 Sayılı Yeni Bankacılık kanunu ve Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankası olarak değişimi

Yirmi yılı aşkın süredir ülkemizde "Özel Finans Kurumu" adıyla faaliyetlerini sürdüren kuruluşların adı 19/10/2005 tarih ve 5411 Sayılı yeni Bankacılık Kanununda "Katılım Bankası" olarak değişmiştir.

ÖFK'lar hacim olarak hedeflenen noktaya henüz gelememiş olmakla birlikte, Türk bankacılık sektörüne yeni ürünler ve yöntemler sunarak, sektöre çeşitlilik ve derinlik kazandırmışlardır. Örneğin katılım hesabı, kurumsal finansman desteği, bireysel finansman desteği, kar ve zarar ortaklığı yatırımları, murabaha sendikasyonları, finansal kiralama yoluyla doğrudan kredi kullandırma gibi ürünler Türk finans sektörüne kazandırılmıştır. Hacim ya da büyüklük istenilen düzeye henüz ulaşamamasının en önemli nedeni, ülkemizin, Özel Finans Kurumları'nın faaliyet gösterdiği son yirmi yılı siyasi ve ekonomik yönden istikrarsızlıklar içinde geçirmesidir. Kurumlarımızın topladıkları fonların, likit ihtiyaçlar ve yasal karşılıklar dışındaki tamamını reel sektöre kaynak olarak aktarmak zorunda olmaları nedeniyle istenen düzeyde gelişmeleri için, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ve piyasa mekanizmasının sağlıklı işlemesi önemli ve gereklidir.

Yüzyılı aşan Türkiye'deki bankacılık sektöründe, Özel Finans Kurumlarının yirmi yılda ulaştıkları düzey, yine de yadsınacak bir düzey değildir. Diğer taraftan Özel Finans Kurumları finans sektörüne getirdikleri ilke ve yöntemler ile başarı ve

sağlamlıklarını ispatlamışlardır. Finans sektörünün, tarihin en ağır krizini yaşadığı 2001 yılında kurumlarımız, yüzde 50'ye varan fon çekilişine rağmen, krizi kendi iç dinamikleri ile aşmayı başarmışlar ve Türk hazinesine ve dolayısıyla Türk halkına yük olmamışlardır. Bunun sebebi, Özel Finans Kurumları'nın fon toplama ve kullandırma yöntemlerindeki sağlıklı ilke ve yöntemlerdir.

Dünyada aynı ilke ve yöntemleri kullanan benzeri kurumlar, "faizsiz banka" ve benzeri adlarla isimlendirilmekte, "Özel Finans Kurumu" ibaresi ise sadece ülkemizde kullanılmaktadır. "Katılım bankası" tabiri kurumlarımızın yaptığı esas faaliyetin bir tür bankacılık olduğunu daha net ve açık olarak ifade etmektedir. "Banka" sözcüğü ulusal ve uluslararası finans çevrelerinde tanınabilirlik ve kimlik sorununu çözmede daha etkin katkı sağlayacaktır. "Katılım" sözcüğü ise, Özel Finans Kurumlarının yaptığı bankacılık türünün kar ve zarara katılma esasına dayalı bir bankacılık olduğunu ifade etmeyi amaçlamasından oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere "Özel Finans Kurumun"dan "Katılım Bankası"na geçiş bir fantezi değil, dünya ile daha iyi entegre olma, kimlik ve tanınma konusundaki sorunları çözme, ayrıca kamu ve özel sektörde ve uluslararası ilişkilerde, Özel Finans Kurumlarının nitelik ve faaliyet alanlarının sınırları ile ilgili tereddütleri giderme gibi ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. Katılım bankacılığı, hem bu konudaki boşlukları dolduracak hem de bu bankaların misyonlarını gerçekleştirme görevinde sisteme yeni bir heyecan ve dinamizm kazandıracaktır. Bu değişiklikle Özel Finans Kurumlarının sadece isimleri ve unvanları değişmiş, buna karşılık yaptıkları iş, çalışma prensipleri ve yöntemlerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Yeni Bankacılık Kanunu'nun isim değişikliğinden başka faizsiz bankacılık sistemine getirdiği yenilikler şunlardır;

- Katılım Bankalarındaki tasarrufların 50.000-YTL'ye kadar olan bölümünü güvence altına alan ve Katılım Bankaları Birliği bünyesinde bulunan "Güvence Fonu", Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir.
- Katılım Bankaları da diğer bankalar gibi faaliyet izni kaldırılmadan önce, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilebilecektir.

Faaliyet izni kaldırılacak katılım Bankalarının tasfiye görevi, önceden Türkiye Katılım Bankaları Birliği tarafından görevlendirilen "Tasfiye Kurulu" kanalıyla yürütülecekken, bundan böyle TMSF tarafından yürütülecektir.

2. Türkiye’de Özel Finans Kurumlarının Sektördeki Yeri

Özel finans kurumları özel cari hesap (vadesiz) ve katılma hesapları (vadeli) yoluyla tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları; ekipman, gayrimenkul ve emtia temini ve kiralanması, bireysel finansman ve ortak yatırımlar yoluyla ekonomiye kanalize etmektedirler. Ayrıca bankaların yaptıkları diğer bankacılık hizmetlerini de yapmaktadırlar

Bankalara oranla Özel Finans Kurumlarının topladıkları fonların krediye ve yatırıma dönüşme oranı daha yüksektir. Bunun en önemli nedeni bu kurumların devlet iç borçlanma senetleri gibi enstrümanlara yatırım yapmamalarından direk yatırım amaçlı veya mal alım satımlarına aracılık etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Özel Finans Kurumları tarafından kullanılan fonlar/ticari krediler (Bin YTL)

Dönem	Bankalar	ÖFK	Toplam	ÖFK Top (Yüzde)
2000	34.213.480	1.726.000	35.939.480	4,80
2001	57.341.438	1.072.000	58.413.438	1,84
2002	56.370.271	2.101.000	58.471.271	3,59
2003	48.018.984	3.001.313	51.019.897	5,88
2004	89.900.000	4.894.665	94.794.665	5,16
2005	142.441.000	7.407.508	149.848.508	4,94

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Özel finans kurumlarının finans sektörü içindeki payı 2005 yılı itibariyle mevduatta %3.3 iken kredilerde % 4. 94 olarak belirlenmiştir. Son yapılan piyasa araştırmalarına göre toplumun % 15’inin faize karşı hassas olduğu ve tasarrufları değerlendirmek için tercihini faizsiz bankacılıktan yana kullandığı dikkate alınırsa özel finans kurumlarının henüz istenen ölçüde kaynak girişi sağlayamadıkları ve kaynaklarını arttırma konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Özel Finans Kurumları tarafından kullanılan fonlar/ toplanan fonlar
(Ticari plasmanlar/mevduatlar)

Dönem	Bankalar(%)	ÖFK(%)
2000	50	93
2001	39	56
2002	40	66
2003	42	75
2004	47	82
2005	59	89

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Özel Finans Kurumlarının yıllara göre aktif değişimi

Dönem	Aktifler (Bin YTL)	Aktifler (Milyon Dolar)	Dolar Bazında Değişim (Yüzde)
1995	77.952	1.314	121
2000	2.266.000	3.374	157
2001	2.236.000	1.643	-51
2002	3.962.000	2.424	48
2003	5.112.000	3.722	54
2004	7.298.201	5.435	46
2005	9.945.431	7.376	%35

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

3. Güçlü ve Zayıf Analizi

a. Güçlü Yönleri

Kar ve Zarar ortaklığı esasına göre faaliyet gösteren kuruluşlar Dünyanın çeşitli ülkelerinde sağlam çalışma prensipleri sayesinde güvenilirlik ve sağlamlıklarını

ispat etmişlerdir. Bu tür kuruluşlar gerek ülkemizde gerekse de diğer bölge ve ülkelerde ortaya çıkan krizlerden daha az etkilenmiş ve faaliyeti sona eren birçok mali kuruluşa nazaran hayatta kalmayı başarmışlardır. Bunun en somut örneği uzak doğu ülkelerinde 1997 yılında patlak veren kriz sırasında görülmüş, bu bölgelerde birçok banka krize dayanamayıp kapandığı halde özel finans kuruluşları benzeri kurumlar ayakta kalmayı başarmışlardır. Türkiye’de 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra 20’nin üzerinde bankanın faaliyetinde, uğradıkları büyük zararlar nedeniyle son verilmiş bu bankalar mevduata verilen sınırsız devlet güvencesi nedeniyle kamunun üzerine önemli miktarda mali yük yüklemişlerdir. Öze finans kurumları ise krizler sırasında, tamamen kötü yönetim ve grup kredileri nedeniyle durumu sarsılarak faaliyetlerine son verilen bir finans kurumunun etkisiyle büyük fon çekilişine maruz kalmışlar ve arkalarında devlet garantisi ve desteği olmadığı halde varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bunun en önemli nedenlerini şöylece açıklayabiliriz.

ÖFK’lar faizsiz enstrümanlarla faaliyet gösterdikleri için krizde kur ve faiz riski üstlenmemiş sadece piyasa ve kredi riskine maruz kalmışlardır.

Çalışma yöntemleri gereği fon kullanılırken gerçek ekonomik faaliyetleri finanse etmektedir. Kredinin, kredi kullanan firma yerine mal tedarik edilen satıcılara ödenmesi nedeniyle verilmiş amacı dışında, riskli, spekülatif ve verimsiz işlerde kullanımı önlenmektedir. Nitekim bankalarda sorunlu kredinin daha yüksek oranlı olmasının en büyük nedeni, alınan kredilerin bir bölümünün verilmiş amacı dışında, riskli ve spekülatif işlerinde kullanılması ve finansman tekniğine aykırı olarak kısa vadeli kredilerle yatırım yapılmasıdır. Özel finans kurumlarında kredinin işlerim bazında ve kurumun kontrolü altında kullanılması, ayrıca krediyi kullanan firma yerine satıcıya ödenmesi söz konusu olumsuzlukları büyük ölçüde önlemektedir.

ÖFK’lar kısa vadeli olarak topladıkları fonları kısa vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında kullanılmayı tercih etmektedirler, bu durum, bilânçonun aktif ve pasifi arasında vade uyumu sağlamakta, böylece likidite riskine maruz kalmamaktadırlar. Bu durumlar bir yıldan uzun vadeli yatırım kredisi taleplerini kendi bünyelerinde bulunan finansal kiralama enstrümanlarıyla karşılamakta ve böylece bütün kredileri kredi tekniğine uygun olarak kullanılmaktadırlar. Bu durum likitte riskini önlediği gibi firmaların, kullandıkları kredilerin taksitlerini

faaliyetlerden elde ettikleri fonlarda ve nakit akışına uygun olarak ödemelerine imkân vermektedir. Bu tür çalışma yöntemleri sayesinde ÖFK'lar kriz zamanında bazı kısa vadeli fonları tahsil ederek tasarrufu sahiplerinin yoğun taleplerini karşılayabilmişlerdir.

b. Zayıf Yönleri

Banka mevduatlarına 1994 yılından beri uygulanan devlet garantisi aynı sektörde faaliyet gösteren özel finans kurumlarını için haksız rekabet ortamı yaratılmış, bu nedenle bu kurumlar istenen düzeyde gelişmemiş ve sistemdeki payların en son %3,3 ya çıkabilmiştir. Mevduata verilen sınırsız devlet güvencesine uzun yıllar boyunca Özel Finans Kurumlarının dahil edilmeyişi bu kurumların kendilerini geliştirmesini engellemiş ve Bankalara karşı zayıf düşürerek haksız bir rekabetin içerisine sokmuştur. Her ne kadar ÖFK'lara yatırılan gerçek kişilere ait tasarruflar belli bir limite kadar ÖFK Birliği nezdinde faaliyete geçen Güvence Fonu kapsamına alınmışlar ise de bankalardaki sınırsız güvence psikolojik olarak yıllarca daha etkili olmuştur. 1999 yılında Bankalar kanununa dahil edilen ÖFK'larının mevduatları güvence kapsamı dışında tutulmuştur. Söz konusu bu durum Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankası olarak isim değiştirme kararı almaları ve 19.10.2005 tarih 5411 sayılı Bankacılık Kanununa dahil edilmeleriyle dengelenmiştir. Bu kanun ile Özel Finans Kurumlarındaki (Katılım bankaları) mevduatlar Bankalarda ki mevduatlar gibi 50.000-YTL'ye kadar devlet güvencesine alınmıştır.

Bankalar kısa vadeli nakit fazlalarını devlet borçlanma senetleri ve türevlerine yatıran değerlendirmekte ve gelir kaybına uğramamaktadır. Ayrıca aynı enstrümanlara dayalı fonlar kurarak hem kendi kısa vadeli atıl fonlarını değerlendirmekte ve hem de tasarruf sahiplerine alternatif yatırım seçenekleri sunmaktadırlar. Diğer taraftan yeni kurulan bireysel emeklilik şirketlerinin en az %30 unun, portföyünde devlet borçlanma senetleri bulunana yatırım fonlarına ayrılma zorunluluğu getirilmesi, faizsiz esasa göre çalışan ÖFK'lar için de faizsiz borçlanma senetlerinin devreye sokulmasını zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde, ilk üç yabancı sermayeli olmak üzere, halen 4 Özel Finans Kurumu faaliyette bulunmaktadır. Bunlar:

---Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.,

---Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş.,

---Asya Katılım Bankası A.Ş.,

--- Türkiye Katılım Bankası A.Ş.,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEL FİNANS KURUMLARININ VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

I. VERGİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Vergi hukuku, mali hukukun gelirler hukuku ayağını oluşturan bölümü olup devletle kişiler arasındaki vergi ilişkilerinden doğan hak ve ödevleri düzenleyen bir hukuk dalıdır.¹²¹ Vergi hukuku ilişkisi, vergi ödevi ilişkisi ve vergi borcu ilişkisi olmak üzere iki türlü olup, vergi ödevlisi, vergi hukuku ilişkisi içindeki hak ve ödevlere sahip olan kişileri ifade eder, söz konusu ödevler bir vergi borcunun ödenmesine veya vergilendirmenin şekli görevlerinin yerine getirilmesine ilişkin olabilir. Bu nedenle bir verginin borçlusunu, sorumlusunu, bir vergiyi üçüncü bir kişi hesabına keserek yatırmak zorunda olan kimse, vergi beyannamesi vermek, bir güvenlik önlemini almak, defter ve kayıt tutmak veya yasalarla emredilen ödevleri yerine getirmek zorunda olan kimseler birer vergi ödevlisidir¹²². Bu bağlamda vergi ödevlisi kavramı vergi borcunu da içinde alan geniş bir kavramdır.

Vergi borçlusunu (Mükellef) vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüb eden gerçek veya tüzel kişilerdir (VUK.md.8/1). Vergi borçlusunun vergiyi ödemek görevi (maddi görev) yanında, defter tutmak, beyanname vermek, bildirimlerde bulunmak, belgeleri belirli bir süre saklamak gibi şekli görevleri de vardır; yükümlülük ise hem maddi görevi hem de şekli görevleri içine alan daha geniş bir kavramdır¹²³. Yükümlülük kavramı içinde şekli ve maddi edimler bir arada bulunabileceği gibi ayrı ayrı da olabilir. Örneğin kurumlar vergisi içinde zarar etmiş olabilir ya da yatırım indirimleri olduğu için vergi borcu olmayabilir. Örneğin bazı Özel Finans Kurumları finansal kiralama müşterilerinin yatırım teşvik yatırım belgeleri sayesinde maddi edim de bulunmayarak sadece şekli ödevlerini yerine getirirler. Defter tutarlar, beyanname verirler fakat teşvik ödedikleri vergi sıfır oranlı bir vergi gibidir. Sadece maddi edimin söz konusu olduğu durumlara ise damga vergisini ve birtakım harçları verebiliriz. Burada mükellef ilgili evrak ya da işle ilgili olarak kanundan doğan borcunu ödeyerek sadece maddi edimi ile mükellefiyetine yerine getirir.

Vergi yükümlülüğü yasayla doğar. Vergi, resim, harç ve benzeri yükümlülükleri kanun ile konular, değiştirilir veya kaldırılır. (anayasa m.73/3) yükümlülüğün sınırları ve şartları yine yasa ile belirlenir. Vergi yükümlülüğü

¹²¹Sadık Kırbaş, **Vergi Hukuku temel kavramlar, ilkeler ve kurumlar**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996,s.22

¹²²Çağan Kumrulu Öncel, **Vergi Hukuku**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 6. Basım, Ankara, 1998, s.72

VUK'nun ikinci bölümünde vergi sorumluluğu başlığı adı altında sekizinci maddede mükellef ve vergi sorumlusu başlığı ile verilmiştir. Buna göre mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden gerçek veya tüzel kişidir. Sekizinci madde ile yasadan doğan bir borçluluk söz konusudur. Kanun, borcun doğumu için kişi sınırlaması yapmaksızın hem gerçek hem de tüzel kişilerin vergi borcunun yükümlüsü olabileceğini düzenlemiştir. Buna göre Özel Finans Kurumları da birer tüzel kişi olduğundan kanunun bu ifadesi ile Özel Finans kurumlarının vergi hükümlülüğü doğmaktadır.

Vergi yükümlülüğü vergiyi doğuran olayla birlikte gerçekleşir. Vergiyi doğuran olay her vergi bakımından yasalarla belirlenmiştir¹²⁴. Yasasız vergi olmaz. Yani anayasanın 73. maddesi doğrultusunda vergilerin yasallığı ilkesi gereği, her verginin doğumunda bir yasa hükmü olmalıdır. Ortaya bir vergi çıktığına göre bu konuyla bağıntılı kişiler olacaktır ki bu kişiler gerçek, tüzel, kamu, özel, yabancı, yerli sıfatlarına sahip mükelleflerdir. Yasa ile kendisinden vergi tahsil edilen kişi yani mükellef yasal yükümlüdür.

Medeni kanun ehliyet kavramına bir takım sınırlar çizmektedir. Hakları kullanma bilmek için fiil ehliyetine sahip olmak gereklidir. Oysa vergi hukukunda vergi ehliyeti fiil ehliyeti ile sınırlı değildir. Fiil ehliyetine sahip olamayanlarda vergi ehliyetine sahip olup verginin muhatabı olabilmektedirler. Vergi doğuran olayla iradi veya gayri idari bir ilişki kurmak vergi yükümlüsü olmak için yeterlidir. Çünkü vergi hukukunda ehliyetin temelini vergi ödeme gücü oluşturmakta ve medeni hukuktaki fiil ehliyetine sahip olamayanlar vergiyi doğuran olayla ilişki içinde iseler vergi yükümlüsü olmaktadır. Ancak tüzel kişilerle küçüklerin ve kısıtlıların, vakıflar, cemaatler gibi tüzel kişiliği olmayan kuruluşların yükümlü veya sorumlu olmaları halinde bunlara düşen görevler kanuni temsilciler tarafından yerine getirilmektedir. (VUK m.10) VUK Vergi ehliyetinin sınırlarını geniş tutarak vergiden kaçınmanın söz konusu olmaması için mükellefiyetin kanuni temsilciler vasıtasıyla yerine getirilebileceğini belirtmiş, kanuni temsilcilerin mükelleflerin vergi ödevlerini vergi dairesine karşı yerine getirmek zorunda olduklarını ve kanuni temsilcilerin üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediği takdirde bundan

¹²³ Öncel a.g.e., s.72.

¹²⁴ Öncel a.g.e., s.73

kendi mal varlıkları ile sorumlu olacaklarını hükme bağlamıştır¹²⁵. Aynı doğrultuda olan amme alacakları tahsil usulü hakkında kanun mükerrer 35. maddesi de tüzel kişilerin mal varlıklarından tamamen yada kısmen tahsil edilemeyen veya tahsil edilemeyeceği anlaşılan amme alacaklarını, kanuni temsilcilerin şahsi varlıklarından tahsil edileceğini düzenleyerek tahsil edilememe durumunun anlaşılması durumunda kanuni temsilcilere başvurmak için yeterli saymıştır. O halde bir tüzel kişilik olan Özel Finans Kurumlarının da vergi mükellefiyetinin sorumluluğu kanuni temsilcilere aittir. Anonim şirket nevinde kurulabilen Özel Finans Kurumlarını kanuni temsilcileri yönetim kurulu olduğuna göre; Özel Finans Kurulunun vergi yükümlülüğünü yerine getirilmediği ya da vergi borçlarının ödenmemesi halinde bu durumda yönetim kurumu sorumlu olacaktır.

Temsilciler ya da teşekkülü idare edenler, bu suretle ödedikleri vergiler için asıl mükelleflere rücu edebilirler. (VUK. 10/3). Amme Alacakları Tahsil Usulü hakkında kanuni mükerrerin 35. maddesinin 4. fıkrası da yine VUK'un 10. maddesinde olduğu gibi kanuni temsilcilerin asıl amme borçlusuna olan rücu haklarını saklı tutmuştur. Vergi İdaresi, alacağını en kısa yoldan tahsil etme yollarını aramaktadır. Ancak kanuni temsilcilerin rücu hakkını da saklı tutmaktadır. O halde vergi idaresinin karşı sorumluluğunu yerine getiren yönetim kurulu üyesi ya da üyeleri, bu noktadan sonra Özel Finans Kurumunun tüzel kişiliğine başvurarak ödemiş oldukları meblağı talep etme hakkına sahiptirler.

II. KURUMLAR VERGİSİ

Kurumlar Vergisi gerçek kişiler, bireysel işletmeler ve şahıs şirketleri dışından bir kısım tüzel kişilerle tüzel kişiliği bulunmayan bir kısım oluşumların gelirini vergilendiren ve Batılı ülkelerde 1. Dünya Savaşından sonra yaygınlaşmış, Türkiye'de ise 1950 Reformu ile kabul edilmiş olan bir vergidir¹²⁶. Kurumlar vergisi, vergi sistemimizde geliri vergilendiren ikinci vergi türüdür; gelir vergisinden ayrı bir yasa ile düzenlenmiştir. Vergi sınırlandırmaları içinde kurumlar vergisi, gelir vergisi gibi dolaysız bir vergi özelliği göstermektedir. Çünkü yöneldiği yasal

¹²⁵ Bu hususta D.Ş. 13.D. 19.9.1979 T E. 1978/4197, K. 1979/2626 (Vergi alacağının mükelleflerin yada vergi sorumlularının varlıklarından tamamen veya kısmen alınamaması hallerinde, kanuni temsilcileri sorumluluğunun söz konusu olacağı Hk.)

¹²⁶ Öncel, a.g.e., s.331

yükümlünün ödeme gücünü vergilendirmeyi hedef alır¹²⁷. Gelir vergisi gelir unsurları dahilinde gerçek kişileri vergilendirirken, Kurumlar Vergisi tüzel kişilere ve yine tüzel kişiliği olmayan bir takım oluşumları vergilendirmektedir. Kurumlar Vergisi Gelir Vergisi ile benzer bir felsefe dahilinde oluşturulmuş bir vergi türü olup, gelir vergisinden farklı olarak kurumlar vergisi kişisel (sübjektif) bir vergi değil, nesnel (objektif) bir randıman vergisidir; bu özelliği ile de artan orantılı değil tek oranlı bir vergi tarifesinin uygulanmasına daha elverişli bir vergi türüdür¹²⁸.

Kurumlar vergisi ile sermaye ve sermaye unsurlarının vergilendirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca dağıtılan ve dağıılmayan karlar arasında bir vergi dengesi kurulması hedeflenmektedir. Kurumun kar elde ettiği ve karı dağıtmadığı varsayılırsa, vergi kanunları dahilinde gelir vergisi kesilemeyecektir. Ancak kurumlar vergisi ile vergi idaresi kardan kendi payına düşeni alabilecektir.

Kurumlar vergisi, kurum olarak adlandırılan tüzel kişilerin gelirleri üzerinden alınır¹²⁹. Dolayısıyla kurumlar vergisinin konusunun kurum kazançları oluşturmaktadır. Kurumlar vergisi ile gelir vergisinin konuları arasında tam bir paralellik vardır. Kurum kazançları da gelir unsurlarından oluşur. Kurumlar vergisinde vergiyi doğuran olay kurum kazancının elde edilmiş olmasıdır.

Kurumlar Vergisi Kanununun 1. maddesi ile kurumlar vergisi mükellefleri sıralanmıştır; (2362 sayılı kanunun 1. maddesi ile değişen şekli).

- Sermaye şirketleri ;
- Kooperatifler
- İktisadi kamu müesseseleri;
- Dernek ve vakıflara ait işletmeler;
- İş ortaklıklarıdır.

Maddenin devamında ise kanunun tatbikatında sendikaların dernek; cemaatlerin de vakıf hükmünde olduğu belirtilerek mükellefiyetin sınırları çizilmiştir.

Özel Finans Kurumlarının kuruluş sözleşmelerinde nevilerinin anonim şirket olmaları şartı konuşulduktan sonra, bankacılık kanununa atıfta bulunmuştur. Anonim şirketler sermaye şirketi olduğundan, Özel Finans Kurumları da kurumlar

¹²⁷ Mehmet Tosuner, Zeynep Arıkan, Burçin Yereli, **Türk Vergi Sistemi**, İzmir, 2000. s.221

¹²⁸ Öncel, a.g.e., s.331

vergesi kanununun 1. maddesinin a bendinde gösterilen sermaye şirketleri dahilinde kurumlar vergisi mükellefidirler.

Özel Finans Kurumları incelendiğinde bir kısmının yabancı sermaye ağırlıklı olarak kurulduğu, diğer kısmının ise tamamen Türk ortaklarından ibaret kurulduğu görülmektedir. Yabancı ortakların yurt dışında ikamet ettikleri ve kanuni iş merkezlerinin de yurt dışında olduğuna düşünüldüğünden, dar mükellef olmaları gerektiği kanısına varılabilir. Ancak dar hükümlü kurumlar yabancı işletmeler olmakla beraber, yabancı sermaye ile kurulmuş olan ve Türkiye’de tescil edilmiş bir işletmenin yasal merkezi Türkiye’de sayılacağından böyle bir kurum tam mükellef sayılacaktır¹³⁰. Yabancı ortakların pozisyonu dar mükellefiyete benzemekte ise de Özel Finans Kurumları Türkiye’de tescil edilmiş olan kurumlar olduğundan Kurumlar Vergisi Kanununun 9-10 maddeleri arasında belirtilmiş olan tam mükellefiyet bağlamında değerlendirilecektir.

A. Matrah

Tüm anonim şirketlerinde olduğu gibi Özel Finans Kurumlarının matrahı da gerçek usulde saptanmaktadır. Buna göre; Özel Finans Kurumlarının kurumlar vergisi matrahını, bir hesap dönemi içinde yapmış oldukları faaliyetler neticesinde elde etmiş oldukları safi kurum kazancı oluşturmaktadır. Kurum kazancı gelir vergisi kapsamına giren gelir unsurlarının doğrultusunda değerlendirilecektir.

Buradaki diğer bir husus ise matrahın tayininde dikkate alınacak olan safi kurum kazancıdır. Safi kurum kazancı, Kurumlar Vergisi Kanunu 13. maddede belirtilmiştir. Safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanununun ticari kazançla ilgili hükümleri geçerlidir. VUK’nun 177-178. maddesi de her çeşit ticaret şirketleri ile kurumlar vergisine tabi olan diğer tüzel kişileri birinci sınıf tacir kabul ettiğinden, kurumlar vergisi yükümlülere ilke olarak bilanço usulüne göre defter tutarlar ve vergilendirilirler. Özel Finans Kurumlarının ticaret şirketleri oldukları göz önüne alındığında, bilanço usulüne göre defter tutmaları muhakkaktır.

Safi kazanç ifade edilirken, bu toplamın cari yıl içinde meydana gelen toplam kurum kazancı olduğu belirlenmiştir. Safi kazançtan indirilecek giderler ve kabul

¹²⁹ Özhan Uluatam, **Vergi Hukuku Genel Esaslar ve Vergiler**, Ankara-1995, s.339

¹³⁰ Öncel, a.g.e., s.338

edilmeyen indirimleri de göz önüne almak gereklidir. Bu hususta Kurumlar Vergisi Kanununun matrah tayini bölümünde sırayla 14. ve 15. maddelerinde düzenlenmiştir. Özel Finans Kurumları da, diğer anonim şirketlerinde olduğu gibi, safi kurum kazancını tespit ederken bu hususları göz önünde bulundurmaktadırlar.

B. Oran

Kurumlar vergisinin oranı, gelir vergisinde olduğu gibi artan oranlı değil, sabit oranlı bir yapıdadır. 1.1.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4369 sayılı kanununun 57. maddesiyle 1999 hesap dönemi Kurumlar kazançlarından başlamak üzere Kurumlar vergisi bu kanuna göre tespit olunan kurum kazancından %30 olarak alınmasını ön görmüştür.¹³¹ Bu oran 21/06/2006 tarihinde yürürlüğe giren 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 32. maddesi

Kurumlar vergisi ve geçici vergi oranı başlığı adı altında kurumlar vergisi oranını %20 olarak belirlemiştir.¹³²

Özel Finans Kurumları da kurumlar vergisini bu oran üzerinde ödemektedirler. Özel Finans Kurumlarının finansal kiralama işlemlerinin iştirakler kurarak değil de bizzat kendi bünyelerinde oluşturdukları birimler ile yapmaktadırlar. Finansal Kiralama Kanununun¹³³ beşinci bölümünde yer alan teşvik ve vergiye dair hükümler başlığı altındaki 28. maddesinde teşvik alan belgesinden yararlanma hakkının kiralayan şirkete ait olduğu belirtilmiştir. Bu durumda teşvik belgesi üzerindeki bu avantajlardan Özel Finans Kurumu yararlanacaktır. Teşvik belgesinde yer alan kurumlar vergisindeki indirimden yararlanan Özel Finans Kurumlarının indirimleri toplamı, ödemeye gereken kurumlar vergisinde fazla olduğu takdirde kurumlar vergisi ödememektedirler. Bu durumda kurumlar vergisi mükellefi olan Özel Finans Kurumunun ödemesi gereken vergi nispeti “0” oranlı vergi gibi bir sonuç yaratmaktadır.

C. Beyan ve Ödeme

¹³¹ Tosuner, Arıkan, Yereli a.g.e. s.228

¹³² 21/06/2006 T. ve 26205 sayılı . R.G. ile yürürlüğe girmiştir.

¹³³ 28/6/1985 T. ve 18795 sayılı R.G.

Beyan esası Kurumlar Vergisi Kanununun 14. maddesinde düzenlenmiştir. Kurumlar vergisi mükelleflerin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh olunur. Maddenin 2. fıkrası ise vergiye tabi kazancın tamamı için bir beyanname verileceğini hükme bağlanmıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu 25. maddesi ise beyannamenin verilme zamanını ve yerini düzenlemiştir. O halde gerçek usulde vergilerinden Özel Finans Kurumları beyanları neticesinde tarh edecekleri kurumlar vergisinin tek bir beyanname ile hesap döneminin kapandığı ayı takip eden dördüncü ay içerisinde bağlı oldukları vergi dairesine verirler.

Kurumlar vergisinin ödeme süresi ise Kurumlar Vergisi Kanununun 21. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre kurumlar vergisi Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere üç eşit taksitte ödenir. Kurumlar vergisinin oranı bölümünde bahsedildiği üzere yatırım indirimleri toplamı, ödenecek kurumlar vergisi matrahından fazla olan Özel Finans Kurumları herhangi bir ödeme yapmazlar. Ancak beyanname verirler. Bu durumda mükellefiyetin gerektiği şekli edimi yerine getirmiş olurlar.

III. GEÇİCİ VERGİ

Bilindiği gibi ücretlerden yapılan vergi tevkifatı ücret geliri, gelir sahibinin eline geçmeden vergi yasalarınca vergilendirilir. Örneğin personeline ücret ödemesinde bulunan Özel Finans Kurumu yapmış olduğu ödemeler üzerinde kesmiş olduğu vergisi toplamını muhtasar beyanname ile bildirir. Oysa kurumlar vergisi, gerçekleşmiş olan yıldan sonraki cari yıl içerisinde ve üç taksit halinde vergi dairesine ödenir. Bu husus, vergilemede adalet ve eşitlik ilkeleri gereğine ters düşmekle idi. Daha önceleri uygulanan fakat bir süre sonra uygulanmasından vazgeçilen bir takım tartışmaları da beraberinde getiren geçici vergi (peşin vergi); “geçici vergi adıyla mükerrer 120. madde ile 1989 yılının başından itibaren uygulamaya konulmuştur¹³⁴.

Gelir Vergisi Kanunu mükerrer 120. maddesine göre; basit usulde basit usulde vergilendirilenler hariç olmak üzere, ticari kazanç sahipleri ile serbest meslek erbabı, cari vergilendirme döneminin gelir vergisine mahsup edilmek üzere, ilgili hesap döneminin üçer aylık kazançları üzerinden tarifinin ilk dilimine uygulanan

¹³⁴ Öncel, a.g.e. s. 328

oranda geçici vergi öderler¹³⁵. Gelir Vergisi Kanunu mükerrer 120. madde ile geçici verginin mükellefleri belirtilmiş aynı zamanda da geçici verginin üçer aylık kazançları üzerinden tahakkuk ettirilerek ödeneceği belirtilmiştir.

Hesaplanan geçici vergi, üç aylık dönemi izleyen ikinci ayın 10. günü akşamına kadar bağlı olunan vergi dairesine beyan edilir ve onyedinci günü akşamına kadar ödenir. Aynı dönem içerisinde tevkif edilmiş bulunan gelir vergisi (42. maddede belirtilen kazançlardan yapılan tevkifat hariç) hesaplanan geçici vergiden mahsup edilir.

Geçici vergi ile daha önce de belirtildiğini üzere yeni bir vergi getirilmemektedir. Ödenmesi gereken verginin tahsil zamanı ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Geçici vergiyi ödeyecek olan diğer kurumlar vergisi mükellefleri gibi Özel Finans Kurumları da Kurumlar Vergisi Kanununun 32. maddesi gereğince, cari değerlendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere Gelir Vergisi Kanununun mük. 120. maddesinde belirtilen esaslar dahilinde geçici vergi öderler.

IV. BANKA VE SİGORTA MUAMELE VERGİSİ

1985 yılında katma değer vergisi uygulamasına geçildikten sonra Gider Vergileri Kanunu'nun pek çok maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Daha önce yürürlükte bulunan 6802 Sayılı Gider Vergileri kanunun'da dahilde alınan gider vergi; İstihsal vergisi ve hizmet Vergileri şeklinde iki ana kısımdan oluşmakta idi. Hizmet vergileri kısmında yer alan banka ve sigorta muameleleri vergisi, bankacılık işlemlerini vergilendirilmesi bakımından önem taşımakta idi. Bugün halen Gider vergileri kanunu'nun banka ve sigorta muamelelerine ilişkin hükümleri yürürlükte bulunmakta olup, söz konusu işlemler Katma Değer Vergisi kanunu dışında bu hükümlere göre vergilendirilmektedir.¹³⁶

A. Vergiyi Doğuran Olay ve Mükellefiyet

¹³⁵ Öncel, a.g.e. s. 329¹³⁵ 6802 No.lu Yasa (23/7/1956 T.ve 9392 sayılı R.G.), m. 28 (3297 No.lu Yasa ile değişen şekli 20/6/1986 T.ve 19140 sayılı R.G.)

¹³⁶ 6802 No.lu Yasa (23/7/1956 T.ve 9392 sayılı R.G.), m. 28 (3297 No.lu Yasa ile değişen şekli 20/6/1986 T.ve 19140 sayılı R.G.)

Banka ve sigorta muamele vergisinde de vergiyi oluşturan neden bir ekonomik faaliyettir. Banka ve Sigorta Muamele Vergisi Kanunu¹³⁷; banka ve sigorta muamele vergisinde vergiyi doğuran olay ve dolayısıyla verginin konusu, “banka ve sigorta şirketlerinin 10/6/1985 T. ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muamele vergisine tabidir”, şeklinde belirtilmiştir. Bankalar, sigorta şirketleri ve Özel Finans Kurumları lehlerine aldıkları tüm paralar için banka ve sigorta muamele vergisi ödemek zorundadırlar. Yani söz konusu kuruluşlar sadece bankacılık ve sigortacılık faaliyetleri ile değil yaptıkları tüm ekonomik faaliyetler ile bu verginin kapsamına girerler ki bu da geniş bir yelpazeyi oluşturur.

Banka ve sigorta muamele vergisinin 28. maddesi sadece vergiyi doğuran olayı ve verginin konusunu değil, verginin mükelleflerini de düzenlemiştir. Buna göre; bankalar ve sigorta şirketleri, bankerler, ikraz işleri ile uğraşanlar (ikrazatçılar¹³⁸, nitekim kanun ikraz işleri ile uğraşanları da banker gibi kabul etmektedir), kendileri veya başkaları adına menkul kıymet alım satımı yapanlar ve aldıkları bu menkul kıymet karşılığı borç ödemeyi meslek haline getirenler, mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı para toplama işi ile uğraşanlar bu kanunun mükellefi sayılmaktadırlar.

Banka ve Sigorta Muamele Vergisi Kanunu, Özel Finans Kurumlarının direkt olarak adını vermemiştir. Ancak Özel Finans Kurumları da banka ve sigorta muamele vergisinin mükellefidirler. Özel Finans Kurumları da bankacılık işlemlerini icra ettiklerine göre; kanun, Özel Finans Kurumlarını da bankalar ve sigorta şirketleri gibi değerlendirmekte ya da sair adlarla faiz ve benzeri menfaat sağlamak üzere para toplama işi ile uğraşanlar ve ya bankerler olarak kabul etmektedir. Ancak verginin mükellefleri belirtildikten sonra sürekli para toplama işi ile uğraşanların (

¹³⁷ 6802 No.lu Yasa (23/7/1956 T.ve 9392 sayılı R.G.), m. 28 (3297 No.lu Yasa ile değişen şekli 20/6/1986 T.ve 19140 sayılı R.G.)

¹³⁸ İkrazatçılar; devamlı ve mutad meslek halinde faiz veya her ne ad olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle, ödünç para verme işine aracılık eden ve kendilerine faaliyet izni verilen gerçek kişilerdir. (ULUATAM, a.g.e, s. 430, 3 no.lu dip notu).

faiz ve sair menfaat sağlamak üzere) verilmesi, verginin alanını da genişleten bir hüküm ifade etmektedir.

B. Matrah

Banka ve sigorta muamele vergisinin matrahı; banka, banker ve sigorta şirketleri ve Özel Finans Kurumlarının her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne isim altında olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paranın tutarındadır. Kambiyo alım satımlarında kambiyo satışlarının tutarları vergiye matrah olur. Vergi matrahında gider ve vergi adı altında indirim yapılamaz; banka ve sigorta muameleleri vergisi matraha dahil edilmez¹³⁹. yani kambiyo işlemlerinde farklı bir vergi oranı saptanmaktadır. 83 no.lu tebliğ ile sadece kambiyo satışının yapılmasının verginin doğumu için yeterli görülmüştür.

C. Oran

2447 sayılı yasada belirtildiği üzere, Banka ve sigorta muameleleri vergisinin genel oranı % 15'tir. Kambiyo muamelelerinde ise bu oran matrahın binde biridir. 3239 sayılı yasayla Bakanlar Kurulu, bu madde de belirtilen vergi oranını bankalar arası mevduat muameleleri, bankalar ile diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte % 1'e kadar indirmeye ve % 15'lik oranı aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkili kılınmıştır. Bu yetki ile Bakanlar Kurulu, 1989 yılı başından itibaren vergi oranını % 5 olarak değiştirilmiştir. Bu oran, bankalar arası mevduat işlemlerinde %1, kambiyo işlemlerinde matrahın binde biridir. Kambiyo işlemlerinde vergi matrahının saptanmasında döviz kurları da dikkate alınır.

Özel Finans Kurumları da yapmış oldukları bu kapsamdaki faaliyetleri neticesinde banka ve sigorta muamele vergisinin % 5 üzerinden ödemektedirler. Kambiyo işlemlerinde ise nispet aynı şekilde yani % 1 olarak uygulanmaktadır.

D. Beyan ve Ödeme

¹³⁹ Öncel, a.g.e, s. 422

Banka ve sigorta muamele vergisi, mükelleflerin yazılı beyanı üzerine tarh edilir¹⁴⁰. Mükellefler, bir içindeki vergiye tabi işlemlerini beyanname ile ertesi ayın 15. günü akşamına kadar işlemlerin yapıldığı yer vergi dairesine bildirirler¹⁴¹. Takvim yılı sonunda, hesabı cari muamelelerini beyanname verme müddeti içinde kapatamayan bankalar, bu muamelelerini takvim yılı sonundan itibaren en geç 3 ay içinde ayrı bir beyanname ile bildirebilirler¹⁴².

Değişik yerlerde şubeleri bulunan mükellefler, çeşitli vergi dairelerinin bulunduğu yerlerdeki işlemleri için ayrı ayrı beyanname vermek zorundadırlar¹⁴³.

Banka ve sigorta muamele vergisinin mükellefler, çeşitli vergi dairelerinin bulunduğu yerlerdeki işlemleri için ayrı ayrı beyanname vermek zorundadırlar

E. Banka ve Sigorta Muamele Vergisinde İstisnalar

Banka ve sigorta muamelelerinden istisna edilecek işlemler Banka ve Sigorta Muamele Vergisi Kanununun 4369 sayılı yasanın değişen şekli ile 29 maddesinde sayılmıştır. Madde de geçen banka deyimi Özel Finans Kurumlarını da içine almaktadır. Buna göre sigorta şirketleri hariç olmak üzere bankalar / Özel Finans Kurumları ile ilgili istisna edilecek işlemler şunlardır:

- Merkezleri Türkiye’de bulunan bankaların / Özel Finans Kurumlarının kendi şube ve ajanslarıyla ve bu şube ajanslarının birbiri ile yaptıkları muameleler dolayısıyla aldıkları paralar,

- Merkezleri Türkiye dışında bulunan bankaların / Özel Finans Kurumlarının Türkiye’de mevcut şube ve ajanslarının birbirleri ile yaptıkları muameleler dolayısıyla aldıkları paralar,

- Özel kanunlar her türlü vergiden istisna edilmiş olan esham ve tahvillerin faiz, temettü ve ikramiyeleri,

- Bankaların / Özel Finans Kurumlarının müşterileri namı hesabına yaptırarak hizmetler karşılığında aldıkları ve ödedikleri paralar,

- Bankaların / Özel Finans Kurumlarının, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerinin tamamı kendilerine ait veya iştirakleri bulunan sınıai işletmelerden sağladıkları karlar,

¹⁴⁰ Tosuner, Arıkan, Yereli, a.g.e. s 320

¹⁴¹ Öncel, a.g.e.,s.423

¹⁴² Banka ve Sigorta Muamele Vergisi Kanunu, m.47/d.

¹⁴³ Uluatam, a.g.e.s.433

- Bankaların / Özel Finans Kurumlarının, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerini iştirak ettikleri banka, banker ve sigorta şirketlerinin bu kanuna göre banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi muamelelerden mütevellit karların,

- 5842 sayılı Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununun ilgili maddeleri gereğince, bu banka lehine tahakkuk edecek paralar,

- Türkiye Halk Bankasının, ihtisas kredileri kapsamında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerini verdiği krediler yada bu işletmelerin dış ticaret işlemlerine yaptığı aracılık işlemleri dolayısıyla aldığı paralar ile Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifinin kefaleti altında esnaf ve sanatkarlara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı paralar,

- Mevduat toplamayan bankaların açmış oldukları yatırım kredileri neticesinde kendi adlarını aldıkları paralar,

- Bankaların, Yetkili müesseseleri, özel finans kuruluşlarının ve PTT'nin Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki kararlar ve bu kararlara dayanılarak çıkarılan tebliğe göre merkez bankasına yapacakları zorunlu döviz ve efektif devirleri,

- Arbitraj işlemleri ve bu işlemler sonucu lehe alınan paralar,

- Kooperatifler aracılığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi ve bankalar tarafından açılan konut kredileri dolayısıyla alınan paralar,

- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Kanununun 28. maddesinde vergiyi doğuran olayın tanımı yapılırken, banka ve sigorta şirketinin Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemlerden banka ve sigorta muamele vergisi kesintisinin yapmayacakları belirtilmiştir.

V. KATMA DEĞER VERGİSİ

Banka ve sigorta muamele vergisinden sonra gider vergilerinin diğer bir çeşidi olan ve harcamalar üzerinden alınan katma değer vergisi, oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Katma değer vergisinde üretim, dağıtım ve hizmet sektörleri her el değiştirme aşamasında vergilendirilmekte, işletme giderleri için yüklenen vergiler, hazineye borçlanılan indirilmekte böylece üretim ve dağıtım sürecinin her aşamasında ürüne eklenen değer üzerinden vergi alınmaktadır¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Öncel, a.g.e.,s.401

İlk defa 1954 yılında Fransa’da ciro vergisinin yerine uygulanmaya başlayan katma değer vergisi¹⁴⁵, Türkiye’de 3065 sayılı kanun¹⁴⁶ ile ekonomide dışa açılım sürecinin hızlandığı dönemde uygulanması planlanmış ve 1984 yılında yürürlüğe konmuştur. Yakın bir geçmişi olmasına rağmen Türk Vergi Sistemi içindeki temel vergilerden biri olmuştur.

Katma değer vergisi harcamalar üzerinden alınan vergilerin en gelişmiş ve modern türüdür. Katma değer vergisi, ergiyi ödeyenler açısından bir indirim hakkı doğurduğu için verginin kendi içinde bir oto kontrol mekanizması doğurmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu verginin çok sıkı bir kayıt düzeni gerektirmesi, gelir ve kurumlar vergisi açısından da bir oto kontrol mekanizmasının ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır¹⁴⁷.

A. Verginin Konusu

Katma değer vergisinin konusunu teşkil eden işlemlerin neler olduğu Katma Değer Vergisi Kanununun 1. maddesinde sıralanmıştır. Kanunun 2. bölümüne kadar ki (ilk 7 madde) kısımda verginin konusu ve kapsamı düzenlenmiştir

Katma değer vergisinin konusunu teşkil eden işlemler:

- Ticareti, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,
- Her türlü mal ve hizmet ithalatı,
- Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler;

Kanun, katma değer vergisine konu olan işlemleri üç ana başlık altında toplanmış ve üçüncü ana başlıkla, ilk iki ana başlık ile çizilmeyen unsurun “diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler” olarak özel bir başlık altında toplanmıştır.

B. Vergiyi Doğuran Olay ve Mükellefiyet

Vergiyi doğuran olay mal teslimi ve hizmet ifası olarak değerlendirilmektedir. Malın teslimi ve hizmetin yapılması, malın tesliminden veya

¹⁴⁵ Uluatam, a.g.e.s.406

¹⁴⁶ Katma Değer Vergisi Kanunu,2/11/1984 T.ve 18563 sayılı R.G. ile yürürlüğe girmiştir

¹⁴⁷ Tosuner, Arıkan, Yereli, a.g.e. s 267

hizmetin yapılmasından önce fatura ve benzeri belgeler verilmesi hallerinde, bu belgelerde gösterilen miktarlarla sınırlı olmak üzere fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesi vergiyi doğuran olayı oluşturmaktadır.

Özel Finans Kurumları gayrimenkul, hammadde, teçhizat v.b. mal alım satımlarında bulunmaktadır. KDV kanunu'nun 1. maddesine göre ticari, sınai, ve ziraî faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler KDV'ne tabi tutulduğundan Özel Finans Kurumları da kuruldukları günden bugüne kadar fon kullanma sisteminde çok sık olarak kullandıkları, üretim desteği (murabaha) yöntemi ile mal sattıklarından dolayı KDV ödemek zorunlulukları vardı. Ancak bu durum 20/09/2001 tarih ve 24529 sayılı resmi Gazetede yayınlanan Özel Finans Kurumlarının kuruluş ve faaliyetleri hakkındaki yönetmeliğin 21. maddesi ile son bulmuştur.

Böylelikle, ülkemizde de hemen hemen diğer ülkelerde olduğu gibi, finansal hizmetler KDV'den istisna edilmiştir. Zira yapısı itibarıyla dolaylı bir vergi olan KDV'nin ülkemizde Özel Finans Kurumlarının alım satım işlemlerinden dolaysız bir vergi biçiminde tahsili, fon kullandırma hizmetlerinde maliyet artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bankaların verdiği kredilerde fatura kesilme zorunluluğu olmadığından, KDV ödeme gibi bir yükümlülükleri bulunmamaktadır.

Bu durum bankalar ile Özel finans kurumları arasında Özel Finans Kurumları aleyhine bir haksız rekabet ortaya çıkarmaktayken bu düzenlemeyle bu haksız rekabet ortadan kaldırılmıştır.

Bu yeni uygulama ile üretim desteği yöntemi ile kullanılan fonlarda mal satışlarında, kur farkı, fiyat farkı v.s. adlar altında yapılan işlemlerde fatura tanzim edilmeyerek bunun yerine BSMV ve KKDF (Kaynak Kullandırma Destekleme Fonu) için fatura niteliğindeki dekontlu fiş düzenlenerek tahakkuk ettirilecektir. Böylece Özel Finans Kurumlarının KDV yükümlüğü sadece finansal kiralama (Leasing) alanındaki kira gelirleri ve yapacağı cari alımlar için söz konusu olacaktır.

Üretim desteği yöntemi ile kullanılan fonlara getirilen bu uygulama maliyetleri düşüreceği için Özel Finans Kurumlarının rekabet gücünü de artıracaktır. Çünkü, daha önceki uygulamada Özel Finans Kurumları sattıkları mallar üzerine yapacakları kar ilavesine yürürlükteki KDV oranına göre fatura kestiklerinden bir fark KDV söz konusu olmakta idi. Bu durumda ise fark KDV yerine BSMV tahakkuk edeceğinden KDV için en yaygın olan %18 oran BSMV tahakkuk

ettirildiğinde %5 alınacaktır. Böylece Özel Finans Kurumlarından fon kullananın lehine fon kullanan tarafından Özel Finans Kurumlarına ödenen kara ilave edilen %18 KDV yerine %5'lik BSMV ödeyeceği için %13'lük bir fiyat avantajı söz konusu olacaktır.

KDV Harcamalar üzerinden alınan vergilerin en gelişmiş ve modern türüdür. KDV yükümlüleri ve sorumluları KDV borçlarını izleyen ayın 25'ne kadar bağlı buldukları vergi dairesine beyan ederek öderler.

VI. DAMGA VERGİSİ

Damga vergisi, kişilerin kendi aralarında ya da devletle yaptıkları hukuki işlemlerde düzenledikleri belgeler ya da kâğıtlar üzerinden ödedikleri mali yükümlülüklerdir.

Damga vergisi, işlemler üzerinden alınan bir vergidir. İşlemlerin teşvik edilmesini belgeleyen veya ona resmi hüviyet veren kâğıtlar damga vergisine tabidir. Bugün uygulanmakta olan Damga Vergisi Kanunu 11.07.1964 tarih ve 11751 sayılı resmi gazetede yayınlanan 488 sayılı kanun'dur. 1 Kasım 1964 tarihinden beri yürürlüktedir.¹⁴⁸

A. Verginin Konusu, Vergiyi Doğuran Olay ve Mükellefiyet

Damga vergisinin konusu, Damga Vergisi Kanununa ekli (1) sayılı tabloda yazılı kâğıtlardır (D.V.K.md.1). Bu tabloda sözleşmeler, taahhütname ve temliknameler, kefalet, teminat ve rehin senetleri, faturalar, makbuzlar, beyannameler gibi vergi hukukuna ilişkin kâğıtlar bulunmaktadır¹⁴⁹. Yabancı ülkelerde Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kâğıtlar, Türkiye'de resmi idarelere ibraz edildiklerinde yada devir söz konusu olduklarında damga vergisine tabi tutulur. (m.1/3) Özel Finans Kurumlarının, finans ve mal piyasasında işlem yaptıkları göz önüne alındığında, kuruluşlarında ve kuruluşlarından sonra yaptıkları işlemlerle ilgili olarak hukuki işlemlerle karşıya kalırlar. Bu durumda damga vergisi mükellefiyetleri doğmaktadır. Vergiye tabi kâğıtlar mahiyetinde olan veya onların yerine alan mektup ve şerhlerle, bu kâğıtların

¹⁴⁸ Öncel, a.g.e, s.437.

¹⁴⁹ Tosuner, Arıkan, Yereli , a.g.e. s. 326

hükümlerinin yenilenmesine, uzatılmasına, değiştirilmesine, devrine veya bozulmasına ilişkin mektup ve şerhler de damga vergisine tabidir. (m. 2).

Verginin konusunu oluşturan ve (1) sayılı tablo ile gösterilen kâğıtlar, tabloda dört kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda mukavelemeler, taahhütnameler, temliknameler, teklifnameler, şirketlerin kuruluş sözleşmeleri, kefalet, teminat ve rehin senetleri, tahkim nameler, sulh nameler, fesih nameler gibi kâğıtlar, ikinci kısımda, mazbatalar, ihale ve hakem kararları, üçüncü kısımda, ticari işlemlerde kullanılan kâğıtlar (kambiyo senetleri, akreditif ve kredi mektupları, bilânço, kar ve zarar tablosu vs.), dördüncü bölümde ise makbuzlar ve diğer kâğıtların vergilendirilmesi ile ilgili hususlar düzenlenmiştir.

Damga vergisinin mükellefleri kâğıtları imzalayanlardır. Resmi dairelerle kişiler arasında olan işlemlere ait kâğıtların damga vergisini kişiler öder (m.3). Yabancı ülkeler Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklar da düzenlene kâğıtların vergisini, Türkiye'de bu kâğıtları resmi dairelere ibraz eden, devir ve ciro işlemlerini yapanlar ve bundan yararlananlar öderler (m. 3/3).

B. Matrah ve Nispet

Damga vergisi nispi veya maktu olarak alınır. Nispi vergide kâğıtların nevi veya mahiyetlerine göre, bu kâğıtlarda yazılı belli bir para, maktu vergide kâğıtların mahiyeti esas alınır.

Damga vergisinin uygulanmasında vergiye tabii kâğıtların mahiyeti belirlenerek vergi matrahı belirlenir. Bir kâğıdın tabi olacağı verginin tayini için o kâğıdın mahiyetine bakarak tabloda yazılı vergisi bulunur

Özel Finans Kurumları da damga vergisi ile ilgili vergi yükümlülüklerini yerine getirirken matrahın tespitinde vergiye konu olan kâğıdın mahiyetini göz önünde bulundururlar.

Damga vergisindeki istisnalar (2) sayılı tablo ile beş başlık altında düzenlenmiştir. Buna göre; resmi işlerle ilgili kâğıtlar; öğrenciler ve askerlerle ilgili kâğıtlar; işçiler, çiftçiler ve göçmenlerle ilgili kâğıtlar; ticari ve madeni işlerle ilgili kâğıtlar; kurumlarla ilgili kâğıtlar istisna kapsamındadır ¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Uluatam, a.g.e, s. 482

(DAMGA VERGİSİ KANUNUNA EKLİ TABLOLAR) (Değişik: 5281/7 md.) (Yürürlük: 1.1.2005) (1) SAYILI TABLO Damga Vergisine Tabi Kağıtlar	
I. Akitlerle ilgili kağıtlar	
A. Belli parayı ihtiva eden kağıtlar:	
1. Mukavelenameler, taahhütnameler ve temliknameler	(Binde 7,5)
2. Kira mukavelenameleri (Mukavele süresine göre kira bedeli üzerinden)	(Binde 1,5)
3. Kefalet, teminat ve rehin senetleri	(Binde 7,5)
4. Tahkimnameler ve sulhnameler	(Binde 7,5)
5. Fesihnameler (Belli parayı ihtiva eden bir kağıda taalluk edenler dahil)	(Binde 1,5)
B. Belli parayı ihtiva etmeyen kağıtlar:	(19,70 YTL.)
II. Kararlar ve mazbatalar	
III. Ticari işlemlerde kullanılan kağıtlar	
1. Ticari ve mütedavil senetler:	
a) İpotekli borç senedi, irat senedi	(Binde 7,5)
2. Ticari belgeler:	
a) Menşe ve Mahreç şahadetnameleri	(7,10 YTL.)
b) Resmi dairelere ve bankalara ibraz edilen bilançolar ve işletme hesabı özetleri	
ba) Bilançolar	(15,30 YTL.)
bb) Gelir tabloları	(7,60 YTL.)
bc) İşletme hesabı özetleri	(7,60 YTL.)
IV. Makbuzlar ve diğer kağıtlar	
1. Makbuzlar:	
a) Resmi daireler tarafından yapılan mal ve hizmet alımlarına ilişkin ödemeler (avans olarak yapılanlar dahil)	(Binde 7,5)
b) Maaş, Ücret, Gündelik ikramiye harcırah tazminat vb. her ne ad altında olursa olsun hizmet karşılığı alınan paralar için verilen makbuzlar	(Binde 6)
c) Ödünç alınan paralar için verilen makbuzlar veya bu mahiyetteki senetler	(Binde 6)
2. Beyannameler (Bu beyannamelerin sadece bir nüshası vergiye tabidir):	
a) Vergi beyannameleri:	
ba) Yıllık gelir vergisi beyannameleri	(19,70 YTL.)
bb) Kurumlar vergisi beyannameleri	(26,30 YTL.)
bc) Katma değer vergisi beyannameleri	(13,10 YTL.)
bd) Muhtasar beyannameler	(13,10 YTL.)
be) Diğer vergi beyannameleri (damga vergisi beyannameleri hariç)	(13,10 YTL.)
c) Gümrük idarelerine verilen beyannameler	(26,30 YTL.)
d) Belediye ve il özel idarelerine verilen beyannameler	(9,80 YTL.)
e) Sosyal güvenlik kurumlarına verilen sigorta prim bildirgeleri	(9,80 YTL.)

Kaynak : Damga Vergisi Kanununa Eklî Tablolar

C. Ödeme ve Ödeme Şekilleri

Damga vergisinde ödeme, 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5281 sayılı Kanunun 15 inci maddesiyle yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile pul yapıştırılması ile yapılan ödemeler kaldırılarak ödemenin makbuz karşılığı,

istihkaktan kesinti yapılması veya basılı damga konulması şekillerinden biriyle ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu ödeme şekillerinin, hangi işlemler için ne suretle uygulanacağını tespiti Maliye Bakanlığı yetkilidir

Maliye bakanlığı kendisine verilen bu yetkiye istinaden sürekli damga vergisi mükellefiyeti olan veya ihtiyarilik kapsamında olup sürekli damga vergisi mükellefiyeti tesis ettiren mükelleflerin, kanuni süresi içinde beyan etmeleri gereken damga vergisi bulunmaması halinde damga vergisi beyannamesi vermelerine gerek bulunmadığı ancak söz konusu bu durumun bir yazı ile vergi dairesine bildirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ancak, sürekli damga vergisi mükellefiyeti tesis ettiren mükelleflerin vermek zorunda olduğu söz konusu bildirim uygulamasının; gerek vergi dairelerinin gerekse mükelleflerin iş yükünü arttırdığı ve çeşitli ihtilaflara sebebiyet verdiği tespit edilmiştir.

Bu nedenle sürekli damga vergisi mükellefleri ile ihtiyari olarak sürekli damga vergisi mükellefiyeti tesis ettiren mükelleflerin, kanuni süresi içinde beyan etmeleri gereken damga vergisi bulunmaması halinde, keyfiyeti bir yazı ile vergi dairesine bildirmeleri zorunluluğu 5281 sayılı Kanunun 15 inci maddesiyle kaldırılmıştır.

Makbuz verilmesi şeklinde ödemede sermaye şirketlerinin ana sözleşmeleri, ikmalen vergi ve ceza tarhının konu olan kâğıtlar makbuz kesilerek ödenir (m. 18).

22.06.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4761/6 madde ile *“Bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtlar”* Damga vergisinden istisna edilmiştir.

2.1.2004 tarihinde yürürlüğe giren 4842/29 madde ile Bankalar, yurt dışı kredi kuruluşları ve uluslararası kurumlarca kullanılacak kredilerin temini ve geri ödenmesi amacıyla düzenlenecek kâğıtlar ile bu kâğıtlar üzerine konulacak şerhler (kredilerin kullanımları hariç). Damga vergisinden muaf tutulmuştur.

İstihkaktan kesinti yapma şekliyle ödemede genel ve katma bütçeli dairelerle, il özel idareleri ve belediyeler, bankalar, iktisadi kamu teşekkülleri ile bunların iştirakleri ve müesseseleri ve benzeri teşekkül ve iştiraklerin ödemelerde kullandıkları makbuz ve bu nitelikteki kâğıtların vergilerini, ödemeler yapılırken yada avans verilmesi sırasında istihkaklardan kesinti yaparak ödemelerine izin verilebilir (m.19).

VII. DİĞER VERGİ, RESİM VE HARÇLAR

A. Kambiyo Gider Vergisi

Özel Finans Kurumları yaptıkları döviz veya efektif satışlarından binde bir oranında KGV tahsil ederler. Tahsil edilen bu vergi müteakip ayın on beşinde BSMV ile birlikte aynı beyannamede beyan edilerek aynı gün ödenir.

B. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF)

Kalkınma planı ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak yatırımların yönlendirilmesi ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla 1211 sayılı kanunun 3098 sayılı kanunla değişik 40. madde II-b ve c fıkralarına dayanılarak T.C. Merkez Bankası nezdinde oluşturulan Kanyak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) 07.06.1988 tarih ve 19835 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla kurulmuştur.

KKDF bu hali ile bir vergi olmayıp kendisine özgü bir yapısı olan idari bir düzenlemedir. 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının çeşitli hükümlerinden de anlaşılacağı üzere Özel Finans Kurumları kullandığı fonlarda KKDF yükümlülüğüne tabidirler. İlgili Kararın 26.08.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 98/11498 sayılı kararla değişik Ek 3. maddesinde "Bu karar uygulamasında banka ifadesi Özel Finans Kurumlarını da, kredi ifadesi Özel Finans Kurumlarının kullandıkları fonları da (Kira akdi hariç) faiz ifadesi özel finans kurumlarının kullandırmış oldukları fonla ilgili faaliyetten doğan karı da kapsar" denilmektedir¹⁵¹.

¹⁵¹ Mustafa SUSAM, **Özel Finans Kurumlarının yeni Konumu ve vergisel Yükleri**, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:222 Şubat 2000

15/08/2004 tarih ve 25554 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve yayım tarihinde yürürlüğe giren 2004/7735 sıra nolu Bakanlar Kurulu Kararı KKDF hakkındaki tebliğ ile;

- Gerçek kişilere ticari amaçlı kullanılmamak kaydıyla kullanılan fonlarda (Tüketici Kredisi) fon kesintisi oranı %15,
- Diğer kredilerde fon kesintisi oranı % 0,
- Kabul Kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalatta fon kesintisi %3 olarak tespit edilmiştir.

C. Diğer Vergi Resim ve Harçlarla ilgili Yükümlülükler

Özel Finans Kurumlarının anlatılmış olan vergi mükellefiyetleri dışında yerine getirdikleri yükümlülükler şunlardır:

- 492 Sayılı Harçlar Kanunu ¹⁵²;

Özel Finans Kurumları faaliyetleri neticesinde bazı harçları ödeme yükümlülüğü altına girmektedir. Örneğin noter harçları, hukuki uyuşmazlık durumlarında yargı harçları, Özel Finans Kurumlarına ait araçlar için trafik harçları gibi.

- 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ¹⁵³;

Özel Finans Kurumları bağlı buldukları belediyelere belediye vergilerini ödemekle yükümlüdürler. Buna örnek olarak verdikleri ilan ve reklamlara istinaden ödedikleri reklam ve ilan vergisi, çevre temizlik vergisi gibi.

- 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ¹⁵⁴;

Özel Finans Kurumları sahip oldukları araçlar için motorlu taşıtlar vergisinin de mükellefidirler. Örneğin kurumun işlerinin yürütülmesi için kurum tüzel kişiliği adına alınan otomobiller için ödenen motorlu taşıtlar vergisi.

¹⁵² 17/7/1964 T. ve 11756 sayılı R.G.

¹⁵³ 29/5/1981 T. ve 17354 sayılı R.G.

¹⁵⁴ 23/2/1963 T. ve 11342 sayılı R.G.

- 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanunu ¹⁵⁵;

Özel Finans Kurumları sahip oldukları bina, arsa ve araziler için Emlak Vergisi Kanununa istinaden vergi ödemektedirler. Örneğin kurumun tüzel kişiliğine ait olan şube binaları için yazılı beyanda bulunarak bina vergisi öderler.

- 1318 Sayılı Taşıt Alım Vergisi Kanunu ¹⁵⁶;

Özel Finans Kurumları, kurum tüzel kişiliği adına alınan her araç için, kanunda düzenlenmiş olan tarifeler doğrultusunda taşıt alım vergisi ödemektedirler.

¹⁵⁵ 11/8/1970 T. ve 13576 sayılı R.G.

¹⁵⁶ 10/8/1970 T. ve 13575 sayılı R.G.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ SORUMLUSU OLARAK ÖZEL FİNANS KURUMLARI

I.VERGİ SORUMLUSU

Vergi kanunlarına göre kendilerine vergi borcu isabet eden gerçek veya tüzel kişiler vergi mükellefidir. Ancak, özellik arz eden bazı durumlarda, vergi kanunlarının uygulanmasını kolaylaştırabilmek amacıyla verginin ödenmesi açısından mükellefler tek tek sorumlu tutulmamış, onların yerine verginin ödenmesi açısından kanunda belirtilen kişilere belli sorumluluklar yüklenmiştir. Buna göre, vergi konusu olay nedeniyle vergi mükellefi olmadıkları halde, asıl vergi mükelleflerinden istenen vergiyi vergi dairesine ödemek ve diğer yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olan kişilere vergi sorumlusu denir¹⁵⁷.

Vergi sorumluluğunun tanımında şu unsurlar bulunur;

- Bir Vergi Yükümünün Varlığı
- Vergiyi Ödeme Ödevi Varlığı

Bir vergi sorumlusunun söz konusu olabilmesi için bir vergi yükümünün, bir diğer deyişle devlet ile bir yükümlü arasında oluşmuş bulunan bir vergisel borç ilişkisinin bulunması gerekir. Vergi sorumluluğunda başkasının vergi borcunu ödeme ödevi, bu kavramın özelliğini ve vergi yükümlüsü kavramından ayırt edici yönünü oluşturmaktadır.

Yaptıkları ve yapacakları ödemelerden vergi kesmeye mecbur olanlar verginin tam olarak ödenmesinden sorumludurlar. Ancak bu sorumluluk, ödedikleri vergiyi asıl yükümlüden alma haklarını kaldırmaz. Çünkü vergi sorumlularının ödedikleri vergi kendi borçları değildir.

Birer anonim şirket olan Özel Finans Kurumları da gerek çalıştırdıkları personele yaptıkları ücret ödemelerinden, gerek kar payı ödemelerinden vergi tevkifatı (stopaj) yaptıklarında vergi sorumlusudurlar.

¹⁵⁷ Mehmet Tosuner, Zeynep Arıkan, **Vergi Usul Hukuku**, İlkem ofset, İzmir 2004.s.44

A.Gelir Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları

Gelir Vergisi konusu gerçek kişilerin geliridir. Gelir, bir gerçek kişinin, bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratlar safi tutarıdır.(GVK md.1.)

Gelir Vergisi uygulama alanına ve vergilendirilecek gelir kapsamı açısından, GVK yerleşime dayalı “kişisellik esasına “, Türkiye’de yerleşik olmayanların elde ettikleri gelirler açısından “kaynak esasını” benimsemiş bulunmaktadır. Bu doğrultuda, GVK yükümlüleri “tam mükellef” , “ dar mükellef “ olmak üzere ikiye ayrılmış bulunmaktadır¹⁵⁸.

Gelir Vergisi Kanunu md.3 uyarınca, Türkiye’de yetişmiş olan gerçek kişiler tam mükellef olup, Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden vergilendirilir. İkametgâhı Türkiye’ de olanlar, Türkiye’de yerleşmiş sayılır (GVK md.41). Ayrıca, bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak bulunan 6 aydan fazla oturanlar da Türkiye’de yerleşmiş olarak sayılmaktadır.(GVK md. 42)

Yurt dışında çalışan Türk işçileri Gelir Vergisi uygulaması açısından Türkiye’de yerleşmiş sayılır ve tam mükellef olarak kabul edilirler (GV. Tb. No: 112)

Türkiye’de yerleşmiş olmayan ancak Türkiye’den gelir elde eden gerçek kişiler dar mükellef kabul edilmişlerdir. Bu kişiler sadece Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve iratları üzerinden gelir vergisine tabi olurlar.

Geliri meydana getiren unsurlardan birisi de menkul sermaye iratlarıdır. GVK’nun 75. maddesi uyarınca, menkul sermaye iradı sahibinin ticari, zirai veya meslekli faaliyeti dışında nakdi sermaye veya parayla temsil edilen değerlerden oluşan sermaye dolayısıyla elde ettiği kar payı, faizi ve benzeri iratlardır. Menkul sermaye iradını unsurları şunlardır;

—İradı sağlayan unsur kişinin özel mal varlığına dâhil olmaktadır: burada önemli olan nokta kişilerin özel mal varlığındaki sermayelerini kendileri dışında iktisadi faaliyet gösteren ve gelir yaratan gerçek ve tüzel kişi işletmelere yatırarak gelir elde etmeleridir. Elde edilen bu gelir, irat olmaktadır¹⁵⁹. Bu anlamda sermaye

¹⁵⁸Selim Kaneti, **Vergi Hukuku**, İstanbul,1989. s.326

¹⁵⁹ Doğan Şenyüz, **Türk Vergi Sistemi Gelir ve Kurumlar Vergisi**, Bursa,1995 s. 179

sahibi kişilerin ÖFK'nun kar ve zarara katılma hesaplarına yatırdıkları paralar karşılığında aldıkları kar payları menkul sermaye iradı olmaktadır.

—Yatırılan sermaye nakit para veya parayla temsil edilebilen değerlerden oluşmalıdır: parayla temsil edilebilen menkul değerler sermaye şirketlerinin paylarını, hisse senetlerini, tahvillerini, borç senetlerini, poliçelerini, bonolarını ayrıca mevduat ve diğer kişilere verilen ödünçleri kapsar.

Menkul sermaye iratları safi tutarları üzerinden ve gerçek usulde vergilendirilir. Safi iradın bulunması için GVK 78 de belirtilen giderler gayri safi hâsıllattan indirilir.

VUK'nun vergi kesenlerin sorumluluğu başlığını taşıyan 11. maddesinde “ yaptıkları veya yapacakları ödemelerden vergi kesmeye mecbur olanlar, verginin tam olarak kesilip ödenmesinden ve bununla ilgili diğer ödevleri yerine getirmekten sorumludurlar” denilmiştir. Maddenin devamında mal alım satımı ve hizmet ifası dolayısıyla vergi kesintisi yapmak zorunda olanların bu yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda, verginin ödenmesinden alım satım konu olanların ve bu durumdan menfaatleri olan herkesin müteselsilen sorumlu olacağını hükme bağlamıştır. Özel Finans Kurumlarının gelir vergisindeki sorumlulukları, Vergi Usul Kanununun bu maddesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Yani yaptıkları işlemler neticesinde vergi kesmek zorunda olan Özel Finans Kurumları, bu durumu bizzat takip ederek, verginin kesilmesinden, yatırılmasından ve bununla ilgili tüm ödevlerin yerine getirilmesinden sorumludurlar

1. Türk Lirası Kar Ve Zarara Katılma Hesapları Kar Paylarından Yapılan Gelir Vergisi Stopajı

Gelir Vergisi Kanunu, faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı vergisi karşılığı ödenen kar payları ve özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar paylarını menkul sermaye iradı saymıştır (GVK md. 75/12).

Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/9 maddesinde, “75. maddenin ikinci fıkrasınının 12 numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından...” gelir vergisi tevkifatı yapılacağı hükmü yer almaktadır. Aynı maddede genel kural olarak tevkifat oranı %15 olarak tespit edilmiş olup ancak verilen yetkiye istinaden Bakanlar Kurulu

tevkifat oranının her bir tevkifata tabii gelir unsurları için ayrı ayrı sifıra kadar indirmeye veya bir katına kadar artırmaya yetkilidir.

Özel Finans Kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar paylarında tevkifat oranı 93/51148 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %10 iken Bu oran bankalarca mevduat hesaplarına yürütülen faizlerde %5 olarak belirlenmiş idi.(BKK 94/5255) Söz konusu bu durum tasarruflarını bankalar yerine özel finans kurumlarında değerlendirmeyi tercih eden tasarruf sahiplerinin aleyhine bir vergi doğurmasına neden olmaktaydı. Özel Finans kurumlarının Bankalar kanununa dahil edilmesinden sonra bu olumsuz durum ortadan kalmıştır. 5281 sayılı kanunun 30. maddesi ile Özel Finans Kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar paylarında ve bankalarca mevduat hesaplarına yürütülen faizlerde tavkifat oranı %15 olarak belirlenmiştir.

2. Döviz Kar ve Zarara Katılma Hesapları Kar Paylarından Yapılan Gelir Vergisi Stopajı

GVK'un 94/8. a maddesi uyarınca, “ döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler ile özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kar paylarından “ tevkifat yapılmaktadır. Bu tevkifat oranı ise 5281 sayılı kanunun 30. maddesiyle 01.01.2006 tarihinden itibaren elde edilen gelirlere uygulanmak üzere 193 sayılı Gelir vergisi kanununa eklenen geçici 67. madde ile %15 olarak tespit edilmiştir¹⁶⁰.

Özel Finans Kurumlarının Bankaların “ döviz kar ve zarara katılma hesapları”na ödenen kar paylarına uygulanan oran ile Bankaların “ döviz tevdiat hesapları”na yürüttükleri faizlere uygulanan gelir vergisi tevkifat oranı aynı olup, %15'dir.

3. Serbest Meslek Kazançlarından Yapılan Gelir Vergisi Stopajı

Özel finans kurumunun ilgili işler dolayısıyla serbest meslek erbabına yaptığı ödemeler gelir vergisi tevkifatına tabii tutulmaktadır.

Her türlü serbest meslek faaliyetinden doğan kazançlar serbest meslek kazancıdır. Serbest meslek faaliyeti; sermayeden ziyade şahsi mesaiye, ilmi veya

¹⁶⁰ Bilen, a.g.e. s.28

bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabii olmaksızın sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır. (GVK md. 65).

GVK'nun 94/13. maddesi ile “ götürü usule tabi olan ticaret ve serbest meslek erbabı ile esnaf muaflığından yararlananlara mal ve hizmet alımları karşılığında yapılan ödemelerden” Gelir Vergisi tevkifatı yapılması esası getirilmiştir.

Bakanlar Kurulu 93/5148 sayılı karar ile söz konusu götürü usule tabii olan kişilere mal ver hizmet alımları için gider pusulası karşılığında yapılan ödemelerden

- Mal alımları için %5
- Hizmet alımları için %10

Gelir vergisi stopajı yapılacağını kararlaştırmıştır.

4. Çiftçilere Ödenen Zirai Mahsul ve Hizmet Bedellerinden yapılan Gelir Vergisi Stopajı

Çiftçilerden satın alınan zirai mahsuller ve hizmetler için yapılan ödemelerden GVK md. 94/11 uyarınca gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır.

ÖFK murabaha amacıyla gerçekleştirdiği zirai ürün alımlarında, mahsulün Ticaret Borsalarında tescile tabii olup olmamamsına göre değişen nispetlerde yaptığı ödemeler üzerinden gelir vergisi tevkifatı yapmaktadır¹⁶¹.

5. Gayrimenkul Kiralanması Karşılığı Yapılan Ödemelerde Gelir Vergisi Stopajı

Özel finans kurumunun kiraladığı gayrimenkuller için ödediği kira bedelleri üzerinden yaptığı gelir vergisi tevkifatı şu şekilde olmaktadır.

—Gerçek kişilere ait gayrimenkuller için yapılan kira ödemelerinde %22 oranında tevkifat yapılmaktadır¹⁶².

¹⁶¹ Bilen, a.g.e s.28

¹⁶² Bilen, a.g.e s.30

—Tüzel kişilere ait gayrimenkul için yapılan kira ödemelerinden tevkifat yapılmamakta ancak, şirket kira bedelini fatura karşılığı tahsil ederek %18 KDV tahakkuk ettirmektedir.

6. Personele Ödenen Ücretlerden Yapılan Gelir Vergisi Stopajı

GVK md. 61'e ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve parayla temsil edilebilen menfaatlerdir.

Özel finans kurumunca ücret adı altında personele yapılan başlıca ödemeler; maaş fazla mesai ücret, ikramiye, jectiyon primi, kasa tazminatı, makam tazminatı, yabancı dil tazminatı, görev tazminatı, uzmanlık tazminatı, yakacak yardımı, evlenme ve doğum yardımı, ulaşım yardımı ve diğerleridir¹⁶³.

Gelir vergisi nispetlerinin uygulanacağı yıllık gelir dilimleri her yıl açıklanır. Açıklanan gelir vergisi dilimlerin baz alınarak, gelir vergisi matrahı üzerinden ilgili nispette, ÖFK GVK md.91/1 uyarınca gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır. Bahse konu maddeye göre hizmet erbabına ödenen ücret ve ücret sayılan ödemelerden, vergi tevkifatı, kanununun 103 ve 104. maddelerinden belirtilen genel esaslar ve vergi tarifesi çerçevesinde yapılır.

Gelir Vergisi Kanunu ücretlerin vergilendirilmesinde dikkate alınacak muafiyet ve istisnaları belirlemiştir. Bunların başlıcaları;

- Hizmet erbabının toplu olarak işyerlerine gidip gelmelerini sağlamak maksadıyla işverenle tarafından yapılan taşıma giderleri,
- Evlenme ve doğum münasebetiyle hizmet erbabına yapılan yardımlar,
- 1475 ve 854 sayılı kanunlara göre ödenmesi gereken kıdem tazminatlarının tamamı,
- Resmi ve Özel müesseseler ve şahıslar hesabına yabancı memleketlerden tahsilde veya stajda bulunan öğrenci ve memurlara gider karşılığı verilen paralar,
- Harcırah kanunu dışında kalan müessese tarafından hizmet erbabına verilen gerçek yol giderlerinin tamamıyla yemek ve yatmak giderlerine karşılık verilen gündelikler,

¹⁶³Selim Kaneti, **Vergi Hukuku**, İstanbul,1989. s.326

- Ölüm, sakatlık, hastalık ve işsizlik sebepleriyle verilen tazminat ve yapılan yardımlar,
- Hizmet erbabına ödenen çocuk zamları (bu zamlar devletçe verilen miktarları aştığı takdirde vergiye tabi tutulur).

7.Muhtasar Beyannamenin Verilmesi ve Yapılan Tevkifatların Ödenmesi

Vergi tevkifatı yapmak zorunda olanlar verginin hak olarak kesilmesinden ve bunlara ilişkin diğer ödevlerin yerine getirilmesinden sorumludurlar. Aksi takdirde cezaya muhatap olurlar.

Tevkifat, yapmak durumunda olan ilgili mükellefler, bir aylık dönemler itibariyle tevkif ettikleri vergileri, ertesi ayın yirminci günü akşamına kadar ödeme veya tahakkukun yapıldığı yerin bağlı olduğu vergi dairesine muhtasar beyanname aracılığı ile bildirmek ve ayın yirmialtıncı günü mesai bitimine kadar ödemek zorundadırlar¹⁶⁴.

B. Veraset Ve İntikal Vergisi Sorumlusu Olarak Özel Finans Kurumları

1.Veraset ve İntikal Vergisinin Konusu

Veraset ve intikal vergisinin konusu; Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetindeki kişilere ait mallar ile Türkiye’de bulunan malların veraset yoluyla veya ivazsız olarak herhangi bir şekilde bir şahıstan bir diğer şahsa intikali Veraset ve İntikal Vergisinin konusuna girmektedir. Ancak, mal intikallerinin yukarıdaki iki durumda gerçekleşmesi her zaman için bu intikallerin vergilendirileceği anlamına gelmez. Çünkü verginin konusunu düzenleyen birinci madde hükmüyle söz konusu intikallerin hangi koşullarda verginin konusuna gireceği de belirlenmiştir¹⁶⁵.

Veraset ve İntikal Vergisinin konusuna giren bir başka deyişle vergiye tabi işlemlerin Veraset yolu ile mal intikali veya ivazsız olarak herhangi bir şekilde mal intikali olmak üzere iki ana grupta mütalaa etmek mümkündür.

Veraset yolu ile vaki mal intikali, miras hukuku esaslarına göre; murisin kanuni veya mansup mirasçılarının, ölüm olayının gerçekleşmesi ile murisin mal

¹⁶⁴ Bilen, a.g.e s.32

¹⁶⁵ Mehmet Nadir Arıca,7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları 1981,s. 21.

varlığının veya kendilerine ölüme bağlı tasarrufları ile bırakılan malların iktisap etmeleridir.

2. Veraset ve İntikal Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay

Veraset ve İntikal Vergisinde vergi alacağı; intikalın mahiyetine göre ya maddi bir olayın vukuu ile ya da hukuki bir durumun tekemmülü ile doğar.

Veraset ve İntikal Vergisinde, vergiyi doğuran olayın, vergilendirme yönünden, diğer vergilere oranla ayrı bir önemi vardır. Diğer vergilerde, mükelleflerin ve vergi konusu işlemlerin, idarece takip ve tespiti her zaman için mümkündür. Oysa veraset ve intikal vergisinde; vergiyi doğuran olayın vukuu ve mükellef tutulması gereken kişilerin idarece tespiti her zaman için mümkün olmayıp; mükelleflerin de, idarece herhangi bir işleme tevesül edilmeden her zaman kanuni yükümlülüklerini yerine getirdikleri söylenemez. Kuşkusuz bu durumda; Veraset ve İntikal Vergisinin, diğer vergilerden farklı olarak sürekli bir yükümlülük olmamasının büyük rolü vardır. Dolayısıyla iktisapları verginin konusuna giren kişiler, bu vergiden dolayı genellikle ilk kez mükellef olmakta ve yükümlülüklerini zamanında ve doğru olarak ifa etmeleri, her zaman için mümkün olamamaktadır¹⁶⁶.

Veraset yoluyla vaki intikallerde vergi alacağı ölüm olayının gerçekleşmesi ile doğar. Her ne kadar, ölüm olayını, maddi bir olay olarak nitelemek mümkünse de; kişinin gaipliğine karar verilmesi halinde de ölüm olayı fiilen gerçekleşmiş gibi, ölüme bağlı tüm hak ve yükümlülükler aynen doğmaktadır. (MK. Md: 31–34)

Görüleceği üzere, veraset yoluyla vaki intikallerde, vergi alacağı, ölüm olayı ile doğmakta; ancak, ölüm fiilen veya hükmen gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu tür intikallerde vergi alacağı maddi bir olayın vukuu (fiili ölüm) veya hukuki bir durumun tekemmülü (kişinin gaipliğine karar verilmesi) ile doğmaktadır.

Veraset yoluyla vaki intikallerde mükellefiyet, ölüm olayı ile birlikte ve aynı anda doğmaz. Çünkü mirasçıların ölümü takip eden üç ay içerisinde mirası red veya kabul hakları vardır. (MK. Md. 545–546). Bu nedenle, mirasçıların ölümü takip eden üç ay içerisinde mirası reddetmemeleri ya da bu süreyi sükut ile geçirmeleri halinde, vergilendirmeye ilişkin yükümlülükler hüküm ifade edecektir¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Arıca, a.g.e.,s.107

¹⁶⁷ Bilen, a.g.e s.32

3. Vergi Sorumluluğu

Vergi sorumlusu, Vergi Usul Kanunu'nun 8. maddesi ile "... verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişi" şeklinde tanımlanmıştır.

Veraset ve İntikal Vergisindeki "vergi sorumluluğu"nu, yukarıdaki tanımlama ile aynı doğrultuda tutmak mümkün değildir. Çünkü Veraset ve İntikal Vergisi uygulamasında, bu verginin tevkif edilmek suretiyle ilgili vergi dairesine ödenmesi yönünden herhangi bir müessese getirilmemiştir. Her ne kadar, kiralık kasa muhteviyatının mirasçılara teslimi sırasında ilgili kuruluşça vergiye karşılık olmak üzere belirli esaslar dahilinde kısmı bir tevkifat yapılırsa da; bunu gelecek anlamda vergi alacağının tevkif ve ödenmesi ile karıştırmamak gerekir. Çünkü buradaki tevkifat ve ödeme işlemi, asıl vergi borcuna karşılık olarak alınan bir teminat niteliğindedir¹⁶⁸.

Özel Finans Kurumlarından cari ve/veya katılma hesabı bulunan kimsenin ölümü halinde bu kimsenin mirasçılara ödeme yapılabilmesi için, mirasçılarının isimlerini ve hisselerini belirleyen kesinleşme şerhi konmuş veraset ilanı ile veraset ve intikal vergisinin ödenmiş olduğuna dair ilgili vergi dairesinden verilmiş bir tasdikname istenir. Mirasçılarının vergi dairesinden veraset ve intikal vergisinin ödendiğini gösteren tasdikname ibraz edilmeksizin paranın ödenmesinin istemeleri halinde ise, Veraset ve İntikal Vergisi yasasının öngördüğü oranlarda vergi karşılığı tevkifatın yapıldıktan sonra bakiyesi ödenir. Vergi tevkifatı yapan şubenin, tevkif ettiği parayı en geç 1 hafta zarfında buldukları yerin mal sandığına yatırmaları ve durumu mensup buldukları vergi dairesine yazı ile bildirmeleri gerekmektedir.

Veraset ilanında gösterilen hisseler iştirak halinde mülkiyet esasına göre tespit edilmiş olup, ölenin mal varlığının bütününe kapsamadığından, bütün mirasçılarının birlikte şubeye müracaat ederek, hissenin ödenmesi talebinde bulunmaları ya da içlerinden birine veya 3. şahsa bütün mirasçılarının bir vekâletname vermiş olmaları gerekmektedir.

¹⁶⁸ Arıca, a.g.e.,s.107

SONUÇ

Toplumsal açıdan adâletsiz bir uygulama olduğundan fâiz, İslâm'da yasaklanmıştır. Tüketim amaçlı borçlara fâiz uygulamak kişinin kötü ekonomik durumunun istismarı anlamına gelir. Üretim amaçlı borçlarda da fâiz uygulaması yasaklanmıştır. Çünkü bu da âdil bir ticari muamele şekli değildir. Para bir üretim projesine yatırıldığında elde edilecek kâr'ın miktarı önceden bilinemez. Bu sebepten dolayı üretime yönelik borçlarda önceden belirlenmiş bir faiz uygulamak ahlâken mazur görülecek bir davranış olamaz.

İslâm, sermaye sahibi, üretimle ilgili teşebbüsün riskini müteşebbis ile paylaştığı takdirde sermayeden kazanç elde etmesini yasaklamaz. Bundan hareketle İslâmî ekonomide kâr- zarar ortaklığı fâize alternatif olarak ortaya çıkmıştır.

Bugünkü bankacılık müessesesinin temelleri, paranın îcâdıyla atılmıştır. İlk dönemlerde insanlığa hizmet maksadıyla ortaya çıkan bankalar, daha sonraları bütün dinlerce yasaklanmış olan fâizi bünyelerine almakla asıl maksatlarından uzaklaşmışlardır.

18 ve 19. yüzyıllarda sanayi inkılabının, 20. yüzyılda ise teknolojik gelişmelerin etkisiyle hızlı bir şekilde gelişen bankalar günümüz iktisadî hayatının vazgeçilmez birer unsuru haline gelmişlerdir.

Geleneksel bankaların faizle iştiğal etmeleri müslümanları alternatif fâizsiz banka modelleri araştırmaya sevk etmiştir. Fikir planında ilk defa 1955'li yıllarda ortaya atılan fâizsiz bankacılık düşüncesi, 1960'lı yıllarda uygulama safhasına geçmiştir. 1970'li yılları tâkiben gerek devletler düzeyinde ve gerekse müstakil ilim adamları düzeyinde yapılan çalışmalar semeresini göstermiş ve bugün İslâm bankalarının sayısı dünya genelinde artmıştır.

İslâm dünyasındaki bu gelişmeler Türkiye'de de etkisini göstermiş ve 1980'li yıllar- da ülkemizde bu tür bankaların kurulması gündeme gelmiştir. Dönemin

hükümeti inançları sebebiyle fâizli bankalardan uzak duran müslüman halkın elinde âtil halde bulunan paraları ekonomiye kazandırmak ve yabancı bankalarda tutulan zengin Arap ülkelerine ait petro-Dolarları Türkiye'ye celbetmek maksadıyla¹⁶⁹ bu tür bankaların kurulmasına müsâde etti.

İlki 1983 yılında kurulan ÖFK'nın sayısı 2000 yılında altıyı bulmuşken tasfiyeler ve birleşmeler sonucu bugün 4 ulaşmıştır. Bunlardan ikisi %100 yerli, diğer ikisi ise yerli ve yabancı sermaye ortaklığı ile kurulmuşlardır

ÖFK'na iki aşamada bakabiliriz: Bunlardan birincisi fonların toplanma aşamasıdır. İkincisi ise toplanan fonların plasmanı aşamasıdır. ÖFK, fonları “Özel Cârî Hesaplar” ve “Katılma Hesapları” adı altında toplar. Cârî Hesaplarda toplanan fonlar “karz akdi” prensiplerine değerlendirilir. Katılma hesaplarında toplananlar ise “mudâra” esaslarına göre değerlendirilir. Söz konusu kurumlar mudâra'ya ilâveten İslâm hukukunun kabul ettiği “murâba”, “muşâreke” ve “kiralama” metodlarını da uygularlar. ÖFK uygulamasında ağırlık % 90 oranında “murâba”dır. Özel Finans Kurumlarının Türk ekonomisine yaptığı en önemli katkı, murabaha sistemi ile kayıt dışı ekonomiyi kayıt içine çekmesidir. Gerek murabaha yönteminde gerekse finanssal kiralama işlemlerinde mutlaka fatura kesmek suretiyle, müteşebbisi belgeli mal alımı konusunda mecbur kılmaktadırlar.

Özel Finans Kurumları fon toplama ve fon kullandırma faaliyetleri yanında normal bankaların yapmış olduğu diğer bankacılık hizmetlerini de yerine getirirler: Yabancı para ile hesap açmak, teminat mektubu vermek, havâle ve transfer işlemleri yapmak, poliçe ve emre muharrer senetleri tanzim ve kabul etmek, döviz alım-satımı vs. gibi. ÖFK, tüm bu işlemleri İslâm hukukunun hükümlerine uygun olarak gerçekleştirir.

Özel Finans Kurumlarının kurulduğu 1983 yılından Bankalar kanununa dahil edildikleri 1999 yılına kadar, Vergisel anlamda bir ayrıcalıkları olmamasının yegane sebebi bu kurumların kuruluş ve faaliyetlerine dayanak teşkil eden bir yasanın olmayışıdır. Söz konusu bu kurumların 1999 yılında Bankalar kanununa dahil edilmesi neticesinde Bankalar gibi vergilendirilmeye tabi olmuşlardır.

İslâm bankacılığı'nın gerek dünyada ve gerekse Türkiyedeki uygulamalarından çıkan sonuç şudur ki, “Fâizsiz bir ekonomi” ve dolayısıyla “İslâm Bankacılığı”

¹⁶⁹ Vural, G. , s. 2-3.

düşüncesi bir ütopyadan ibaret olmayıp istenildiği takdirde uygulama imkânı bulunan bir vakıadır.

KAYNAKÇA

10/6/1949 Tarih ve 7229 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren 5422 nolu Kurumlar Vergisi Kanunu m.1.

10/8/1970 Tarih ve 13575 sayılı Resmi Gazete

11/8/1970 Tarih ve 13576 sayılı Resmi Gazete

13/12/1984 Tarih ve 18604 sayılı Resmi Gazete

15/1/1982 Tarih ve 17575 sayılı Resmi Gazete

15/6/1982 Tarih ve 17725 sayılı Resmi Gazete

19/12/1983 Tarih ve 18256 sayılı Resmi Gazete,

2/11/1984 Tarih ve 18563 sayılı Resmi Gazete, Katma Değer Vergisi Kanunu,

21/06/2006 Tarih ve 26205 sayılı . Resmi Gazete

23/2/1963 Tarih ve 11342 sayılı Resmi Gazete

25/7/1981 Tarih ve 17411 sayılı Resmi Gazete

28/6/1985 Tarih ve 18795 sayılı Resmi Gazete

29/12/1983 Tarih ve 18266 sayılı Resmi Gazete

29/5/1981 Tarih ve 17354 sayılı Resmi Gazete

29/6/1982 Tarih ve 17739 sayılı Resmi Gazete

31/7/1981 Tarih ve 17417 sayılı Resmi Gazete

6802 No.lu Yasa (23/7/1956 Tarih ve 9392 sayılı Resmi Gazete), m. 28 (3297 No.lu Yasa ile değişen şekli 20/6/1986 Tarih ve 19140 sayılı Resmi Gazete)

7/7/1984 Tarih ve 18451 sayılı Resmi Gazete

AKGÜÇ, Ömer, **100 Soruda Türkiye’de İslam Bankacılığı**, Gerçek Yay., İstanbul, 1989.

AKGÜÇ,Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul 1992.

AKIN, Cihangir, "**Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**", İstanbul, 1986.

AKIN,Cihangir, **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, 1. Baskı ,İstanbul, 1986.

ARICA, Mehmet Nadir,**7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları** 1981.

ARMAĞAN, Servet, "**Ana Hatlarıyla İslam Ekonomisi-1**", Timaş Yay., İstanbul, 1991.

ASLAN,İ.Özgür, **Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi**,Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi,İstanbul 1999.

Banka ve Sigorta Muamele Vergisi Kanunu, m.47/d.

BATTAL, Ahmet, "**Bankalarla Özel Finans Kurumlarının Mukayesesi**", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 1983, Sayı: 6.

BATTAL, Ahmet, **Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları**, Ankara 1999.

BAYINDIR, Abdulaziz, "**Banka**" (yayınlanmamış makale).

BAYINDIR, Servet, "**İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**", Rağbet Yay. İstanbul, 2005.

BİLEN,Arif., "Özel Finans Kurumu işlemlerinin Vergi Hukuku açısından İncelenmesi" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sos. Bil. Ens., İstanbul,1996.

Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Heyet, Sabah Yayıncılık,

ÇEKER, Orhan **Fıkıh Dersleri-1**, İstanbul, 1994.

ÇİZAKÇA, Murat, **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993.

DANACI, Mahmut, **İslamî Finans Teknikleri, Uygulama Biçimleri Sorunları ve Çözüm Yolları**, (basılmamış doktra tezi İst. Üniv. Sos.Bilm. Enst.) İstanbul, 1992.

DEMİR, Ömer., -ACAR, Mustafa., **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayıncılık,

DİRİMTEKİN, Halil,- ÖCAL, Tezer, **Para ve Banka**, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Ders Kitapları Yay. No: 321, Ankara, 1984.

DÖDÜREN, Hamdi, **İslam Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları**, İslâm Ekonomi- sinde Finansman Kaynakları.

DÖNDÜREN, Hamdi, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, İstanbul, 1993.

El- Huvârî Seyyid, **İslam Bankaları Ansiklopedisi** (Tercüme: Nihad Yazar), Faisal Finans Kurumu Yay., İstanbul.

ERBAŞ, Ali, **Banka İşletmelerinde Faaliyet Denetimi ve Türk Uygulaması**, (basılmamış doktora tezi, İst. Üniv. Sos.Bilm. Enst.) İstanbul, 1985.

ES-SADR, Muhammed Bakır, **İslam Ekonomi Doktrini**, (terc.Mehmet Keskin-Sadettin Ergün), İlâvesiz Üçüncü Baskı, Şelâle Yay. İstanbul.

EYÜPGİLLER Servet, **Banka ve Mali Kuruluşlar**, Ankara, 1988.

Faisal Finans Kurumu **Tanıtım Broşürü**.

GÜNAL, Vural, **Özel Finans Kurumları**, Ankara 1984.

Islamic Development Bank İslamic Research And Training Institute Information Center Yayını, İslamic Banks And Financial Institutions Information System, 'Al-Rajhi Banking And Investment Cooperation-Saudi Arabia.', 1998.

Islamic Development Bank, 'Al-Towfeek Investment Bank Ltd.', 'Soneri Bank Ltd.-Pakistan'

Islamic Development Bank, 'Al-Rajhi Banking And Investment Cooperation. 'Kuwait Finance House-Kuwait'.

Islamic Development Bank, a.g.e., 'Faysal Islamic Bank Of Egypt-Egypt'

Islamic Development Bank, a.g.e., 'Al-Baraka Bank Of Sudan-Sudan'

Islamic Development Bank, Al-Rajhi Banking And Investment Cooperation- 'Agricultural Bank of Iran-Iran'

Islamic Development Bank, Al-Rajhi Banking And Investment Cooperation 'Dubai Islamic Bank,

İslam Bankaları. Ansiklopedisi, C.V.İstanbul, 1993.

KANETİ, Selim, **Vergi Hukuku**, İstanbul 1989.

KANYILMAZ, İbrahim, **İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1992.

KARAMAN, Hayrettin, **İslamda Banka ve Sigorta**, Nesil Yay., İstanbul, 1992.

KIRBAŞ Sadık, **Vergi Hukuku temel kavramlar, ilkeler ve kurumlar**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

KOCAİMAMOĞLU, Sürûri, **Bankacılık Ansiklopedisi**, T.C.İş Bankası Kültür Yay. Doğuş Matbaası, Ankara, 1983.

Köprü "*Kara Para*": *Faiz, 'Sen çalış ben yiyeyim'* , Köprü, Aylık Dergi, Sayı.72, İstanbul, Mart 1984

NEZİH Hammad, **İktisadi Fıkıh Terimleri**, (trc:Recep Ulusoy), İstanbul 1996.

OĞUZ, Orhan, **İktisada Giriş, Temel Kavramlar ve Prensipler**, İstanbul, 1992.

ORMAN, Sabri, **Para, Faiz ve İslam**, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı Yay. İstanbul, 1992.

ÖNCEL KUMRULU Çağan, **Vergi Hukuku**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 6. Basım, Ankara, 1998.

ÖZKAYA ,Bilal, **Özel Finans Kurumunda Ticari Faliyetler**, Kuveyt Türk Bülteni , Yıl:5 Sayı:17 Temmuz :2002 .

ÖZSOY, İsmail, **Türkiye'de Özel Finans Kurumları ve İslam Bankacılığı**, Timaş Yay. İstanbul, 1987.

PARASIZ, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1994.

RODOPLU,B.Cemal, **Dünyada Faizsiz Bankacılık**,Bereket Dergisi, Sayı1, İstanbul,Ekim 1997

SEZEN, Mütteki, "*Özel Finans Kurumlarının Bankacılık Hizmetleri Açısından Değerlen- dirilmesi*", (basılmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 1990.

SUNGUR Turgut, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay. No: 177. Ankara, 1993.

SUSAM, Mustafa, "Özel Finans Kurumlarının yeni Konumu ve vergisel Yükleri", Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:222 Şubat 2000

ŞENYÜZ Doğan, **Türk Vergi Sistemi Gelir ve Kurumlar Vergisi**, Bursa,1995 .

TOSUNER Mehmet, ARIKAN Zeynep, **Vergi Usul Hukuku**, İlkem ofset, İzmir 2004.

TOSUNER Mehmet,ARIKAN Zeynep, YERELİ Burçin, **Türk Vergi Sistemi**,İzmir, 2000.

TUĞLACI, Pars, **İngilizce -Türkçe İktisadî, Ticarî, Hukukî Terimler Sözlüğü**.

TUNCER, Selahattin, **Türkiye'de Sermaye Piyasası**, Okan Yay., İstanbul, 1985.

Türkçe Sözlük, Milliyet Yayınları, Heyet, İstanbul, 1985

UÇAR, Mustafa, **Türkiye'de- Dünyada Faizsiz Bankacılık ve Hesap Birimleri**, Fey Vakfı Yay. İstanbul.

UÇAR,Mustafa, Özel Finans Kurumlarında Fon Temini ve Tahsisinin Muhasebeleştirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi,İstanbul.

ULUATAM Özhan, **Vergi Hukuku Genel Esaslar ve Vergiler**, Ankara-1995.

ULUATAN, Burhan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Ankara 1957.